

Studium nad krajem

Opinia publiczna i postawy wobec uchodźców i innych migrantów

Polska: profil kraju

Karen Hargrave z Ksenią Homel i Lenką Dražanová
Styczeń 2023 r.

Kluczowe wnioski

W ciągu ostatnich trzech dekad kontekst migracyjny Polski uległ zmianie: od homogenicznego społeczeństwa, w dużej mierze zamkniętego na świat zewnętrzny, do coraz bardziej znaczącego kraju docelowego dla uchodźców i pracowników zagranicznych. Dziś grupa ta obejmuje ponad 1,5 mln uchodźców będących ofiarami konfliktu na Ukrainie.

Od 2015 roku dominująca narracja wokół uchodźców to narracja „my” kontra „oni”. Uchodźcy z Bliskiego Wschodu i Afryki są przedstawiani jako zagrażający „inni”, podczas gdy uchodźcy z Ukrainy są opisywani jako część „nas”, zjednoczeni z Polakami przeciwko rosyjskiej agresji.

Z czasem postawy społeczne wobec uchodźców i innych migrantów w Polsce ulegały zmianom: od jednych z najbardziej pozytywnych w Europie, poprzez negatywny zwrot po 2015 roku, aż do fali solidarności wobec uchodźców ukraińskich.

Polacy wykazali się wysoką akceptacją wobec ukraińskich uchodźców. Jednak poparcie dla negatywnych narracji może mimo wszystko wzrosnąć. Wielu Polaków dostrzega długoterminowe wyzwania związane z przyjmowaniem Ukraińców, przy czym obawy te mogą się zwiększać w kontekście dużej uwagi, jaką poświęca się rosnącym kosztom utrzymania.

Zachęcamy czytelników do powielania materiałów do celów własnych publikacji, pod warunkiem że nie są one przeznaczone do komercyjnej sprzedaży. ODI prosi o odpowiednie podanie źródła i kopię publikacji. W przypadku wykorzystania w Internecie prosimy o zamieszczenie linku do oryginalnego materiału na stronie ODI. Poglądy przedstawione w tym opracowaniu są poglądami autora/autorów i nie muszą reprezentować poglądów ODI lub naszych partnerów.

Niniejsza praca została udostępniona na licencji CC BY-NC-ND 4.0.

Sposób cytowania: Hargrave, K. z Homel, K. i Dražanová, L. (2023) *Opinia publiczna i postawy wobec uchodźców i innych migrantów. Polska: profil kraju*. Londyn: ODI

Podziękowania

Bardzo dziękuję wszystkim osobom, które życzliwie poświęciły swój czas na wywiady i szersze wsparcie badań. W szczególności autorki chciałyby podziękować osobom, które pomagały w nawiązywaniu kontaktów, w tym Alinie Hargrave, Halinie Walatek McKenney, Hannie Mrozowskiej, Bognie Mrozowskiej i Ani Stratenwerth. Wielkie podziękowania dla Claire Kumar, Anny Bailey-Morley i Diego Faures za pomoc w pracy nad danymi i szersze wsparcie doradcze. Wreszcie autorki chciałyby podziękować kolegom, którzy zrecenzowali pracę (Paweł Kaczmarczyk, Patrick Saez, Caitlin Sturridge i Christina Lowe) i zredagowali publikację (Matthew Foley).

Nota o publikacji

Niniejsza publikacja zawiera przegląd polityki migracyjnej i azylowej w Polsce, ostatnie trendy we wzorcach migracji oraz postrzeganie przez opinię publiczną, a także narracje polityczne wokół uchodźców i innych migrantów. Stanowi ona część szerszego projektu wspieranego przez IKEA Foundation, którego celem jest dostarczanie informacji publicznym i prywatnym interesariuszom zainteresowanym migracją i wysiedleniami.

Nota o autorach

Karen Hargrave jest niezależną konsultantką specjalizującą się w prowadzeniu badań i działań w ramach polityki dotyczącej migracji i wysiedleń. Jej zainteresowania badawcze obejmują globalne ramy polityczne oraz postawy społeczne wobec uchodźców i migrantów.

Kseniya Homel jest doktorantką w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz asystentką w Ośrodku Badań nad Migracjami. Jej zainteresowania badawcze skupiają się wokół przymusowej migracji, integracji społecznej i sieci migrantów.

Lenka Dražanová jest pracownikiem naukowym w Centrum Polityki Migracyjnej Europejskiego Instytutu Uniwersyteckiego. Jej badania koncentrują się na zachowaniach politycznych, kształtowaniu opinii publicznej i indywidualnych postaw oraz warunkach, w jakich te postawy powstają.

Spis treści

Podziękowania / i

Zobrazowanie graficzne / iii

Akronimy / iv

---

1 Wstęp / 1

---

2 Historia migracji w Polsce / 3

2.1 Wczesna historia do 1989 roku: od kraju zapewniającego schronienie do zamkniętych granic / 3

2.2 1989–2003: Imigracja i azyl w postkomunistycznej Polsce / 3

2.3 2004–2015: Przystąpienie do UE, imigracja ukraińska i „kryzys uchodźczy” w Europie / 5

2.4 Od roku 2016 do chwili obecnej: zaostrzenie przepisów dotyczących azylu, nasilenie migracji zarobkowej i konflikt w Ukrainie / 8

---

3 Obecny polski system imigracyjny i podejście do imigracji / 11

3.1 Polityka imigracyjna / 11

3.2 Polityka azylowa / 12

3.3 Reakcje polityczne na uchodźców z Ukrainy / 15

---

4 Postawy społeczne wobec uchodźców i innych migrantów: co wiemy na ten temat? / 19

4.1 Lata 90. i 2000: od mieszanych opinii do pozytywnych reakcji / 19

4.2 Rok 2015: odwrócenie pozytywnego trendu? / 22

4.3 Po 2015 roku: ocieplenie opinii i zmniejszenie wagi znaczenia imigracji / 24

4.4 Postawy wobec ukraińskich uchodźców w 2022 roku: między akceptacją a obawami / 28

---

5 Udział, zagrożenia i solidarność: narracje wokół uchodźców i innych migrantów w Polsce / 31

5.1 Narracje wokół migracji zarobkowej / 31

5.2 Narracje wokół uchodźców / 32

5.3 Narracje wokół uchodźców z Ukrainy / 37

---

6 Podsumowanie / 43

Bibliografia / 45

Zobrazowanie graficzne

Ramki

- Ramka 1** Przepisy o pracy tymczasowej z 2007 r. / 11
- Ramka 2** Przegląd polskiej polityki imigracyjnej i azylowej / 13
- Ramka 3** Unijny program relokacji uchodźców / 14
- Ramka 4** Miasta, mobilność i konflikt w Ukrainie / 17
- Ramka 5** Wsparcie sektora prywatnego dla uchodźców z Ukrainy / 38

Wykresy

- Wykres 1** Uchodźcy i osoby ubiegające się o status uchodźcy w Polsce / 4
- Wykres 2** Emigracja z Polski / 6
- Wykres 3** Pracownicy zagraniczni w Polsce / 7
- Wykres 4** Pierwsze dokumenty pobytowe wydane w Polsce obywatelom spoza UE, według kraju pochodzenia / 9
- Wykres 5** Oś czasu migracji, Polska / 10
- Wykres 6** Czy cudzoziemcy powinni mieć prawo do pracy w Polsce? / 20
- Wykres 7** Postawy wobec imigracji: czy imigracja czyni Polskę gorszym, czy lepszym miejscem do życia? / 21
- Wykres 8** Istotność imigracji jako kluczowej kwestii w Polsce / 22
- Wykres 9** Sprzeciw wobec przyjmowania uchodźców / 23
- Wykres 10** Opinia Polaków na temat zamknięcia granic dla uchodźców / 26
- Wykres 11** Postawy Polaków wobec różnych narodowości/grup społecznych / 28
- Wykres 12** Opinia w największych miastach Polski na temat długoterminowych skutków goszczenia uchodźców z Ukrainy / 30

Akronimy

CBOS	Centrum Badania Opinii Społecznej
CBU	Centrum Badań nad Uprzedzeniami
ESS	Europejski Sondaż Społeczny
IMM	Instytut Monitorowania Mediów
PESEL	Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności
PiS	Prawo i Sprawiedliwość
UE	Unia Europejska
UNHCR	Agencja ONZ ds. Uchodźców

---

1 Wstęp

Niniejsza publikacja zawiera przegląd polityki migracyjnej i azylowej w Polsce, ostatnie trendy we wzorcach migracji oraz postrzeganie przez opinię publiczną, a także narracje polityczne wokół uchodźców i innych migrantów. Stanowi ona część szerszego projektu wspieranego przez IKEA Foundation, którego celem jest dostarczanie informacji publicznym i prywatnym interesariuszom zainteresowanym migracją i wysiedleniami.

Badanie opiera się na przeglądzie literatury akademickiej i literatury szarej, wraz z danymi dotyczącymi trendów imigracyjnych oraz związanych z nimi postaw. Badanie określa:

- Historyczną dynamikę otaczającą imigrację.
- Obecne podejścia do polityki migracyjnej.
- Dowody na postawy społeczne wobec uchodźców i innych migrantów w Polsce.
- Publiczne i polityczne narracje tworzone przez różne podmioty (w tym władze centralne i lokalne, społeczeństwo obywatelskie, media i sektor prywatny) w odniesieniu do uchodźców i innych migrantów.

Przegląd dostępnej literatury i danych został uzupełniony o 22 wywiady przeprowadzone zdalnie w lipcu i sierpniu 2022 roku z kluczowymi informatorami, m.in. przedstawicielami władz lokalnych i centralnych oraz polskiego społeczeństwa obywatelskiego i podmiotami działającymi na rzecz praw człowieka, międzynarodowymi działaczami humanitarnymi, dziennikarzami, naukowcami i analitykami polityki. Dokonano również przeglądu polskojęzycznych źródeł medialnych, obejmujących relacje na temat uchodźców i innych migrantów w ogólnokrajowych i lokalnych środkach przekazu.

W niniejszym opracowaniu termin „uchodźcy i inni migranci” odnosi się do szerokiej grupy wszystkich cudzoziemców w Polsce, a termin „imigracja” do ich przemieszczania się do Polski. Termin „imigrant” jest używany, gdy odzwierciedla konkretne sformułowania użyte w pytaniach ankietowych. Termin „uchodźca” odnosi się do osób uciekających przed konfliktem lub prześladowaniem, niezależnie od tego, czy osoby te są oficjalnie uznane za takie, czy też podlegają szerszym ramom, takim jak ochrona uzupełniająca lub tymczasowa. Termin „uchodźcy i osoby ubiegające się o azyl” jest stosowany w przypadkach, gdy w zestawach danych dokonuje się rozróżnienia między osobami, które zostały formalnie uznane za uchodźców, a tymi, których status nie został określony. Choć badania koncentrują się przede wszystkim na ruchach uchodźców i innych migrantów do Polski, w miarę możliwości są one umieszczone w kontekście szerszych modeli mobilności, w tym emigracji z Polski.

Termin „narracje” jest używany w odniesieniu do różnych historii opowiadanych o uchodźcach i migrantach przez różne podmioty w domenie publicznej, które mogą być ujęte w różne ramy i wpływać na indywidualne myśli, uczucia i postawy, jak również na ustawodawstwo i podejście polityczne.

2 Historia migracji w Polsce

2.1 Wczesna historia do 1989 roku: od kraju zapewniającego schronienie do zamkniętych granic

Podczas gdy współczesna historia imigracji na dużą skalę w Polsce jest stosunkowo krótka, jej prekursorów można doszukiwać się we wcześniejszych epokach. Od XI wieku Polska gościła duże społeczności żydowskie uciekające przed pierwszą wyprawą krzyżową, a od XV wieku nastąpiła dalsza imigracja wypędzonych społeczności żydowskich (Friedman, 2010). W kolejnych stuleciach, aż do rozbiorów pod koniec XVIII wieku, Polska – wraz z powstaniem Rzeczypospolitej Obojga Narodów, obejmującej dzisiejszą Polskę, Litwę, Białoruś i Łotwę, a także część Ukrainy, Estonii i Rosji – stała się częścią, do dziś często przywoływanej, wielokulturowej unii. (Davies, 2005).

Do połowy XX wieku ta wielokulturowość została całkowicie zatarta. Polska wyszła z drugiej wojny światowej jako wyraźnie homogeniczne społeczeństwo, co było następstwem deportacji i ludobójstwa polskich społeczności żydowskich pod okupacją nazistowską (Dawidowicz, 1975; Kershaw, 1985), a następnie przeniesienia ludności z Polski (zwłaszcza etnicznych Niemców i Ukraińców) przez władze komunistyczne (Brzoza i Sowa, 2009). Pod rządami komunistycznymi w latach 1945–1989 imigracja do Polski była „nie tylko nieatrakcyjna dla obywateli zagranicznych, ale także praktycznie niedostępna” ze względu na rygorystyczne ograniczenia wjazdu (Okólski i Wach, 2020: 147). Czyniono pewne wyjątki, na przykład dla studentów z krajów socjalistycznych w Afryce i Azji oraz komunistycznych wygnańców uciekających przed prześladowaniami po wojnie domowej w Grecji (w latach 1948–1956) i puczu w Chile w 1973 roku (Klaus, 2020). Przez cały ten okres liczba imigrantów utrzymywała się na niskim poziomie, w wyniku czego społeczeństwo polskie pozostało w przeważającej mierze homogeniczne.

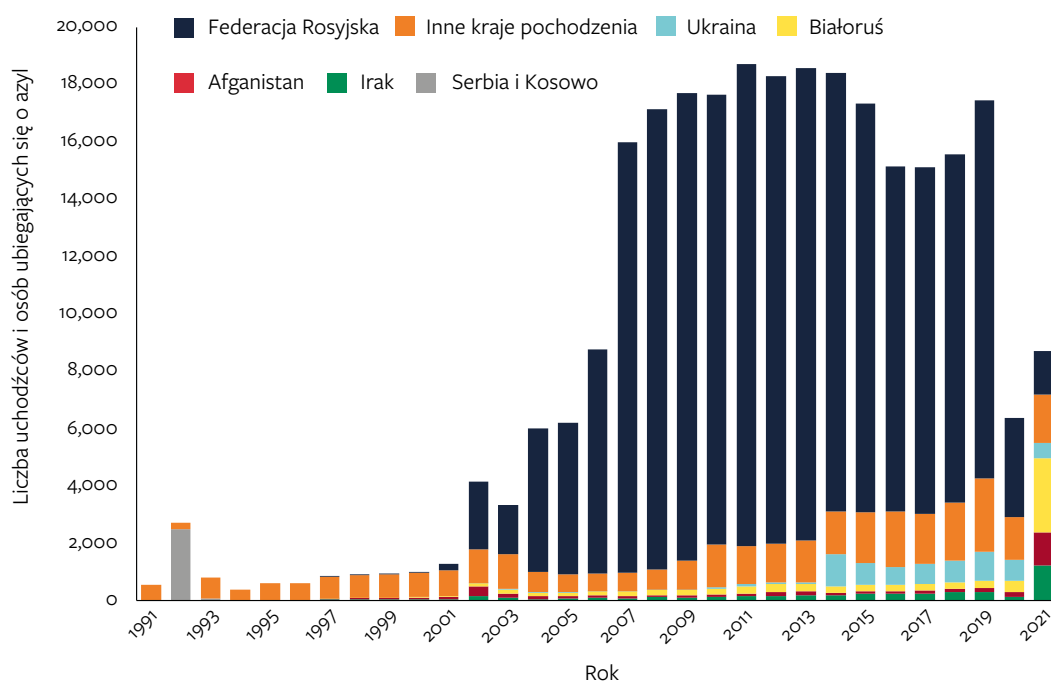
Emigracja z Polski była bardziej zauważalna, ponieważ Polacy, którzy byli w stanie ominąć ograniczenia wyjazdowe, dołączyli do innych osób uciekających przed represjami politycznymi i trudnościami ekonomicznymi w czasach komunistycznych (Stola, 2010). Emigranci ci byli otwarcie akceptowani przez władze w Stanach Zjednoczonych i części Europy Zachodniej oraz Skandynawii (Gibney, 2004; Pleskot, 2015). Emigranci podążali ścieżką dobrze wydeptaną przez poprzednie fale migrantów pod koniec XIX i na początku XX wieku oraz w czasie II wojny światowej, włączając w to wyraźne wzorce migracji sezonowych między Polską a Niemcami (Jaźwińska i Okólski, 2001; Zubrzycki, 2011; Leszczyńska, 2019).

2.2 1989–2003: Imigracja i azyl w postkomunistycznej Polsce

Demokratyczna transformacja w Polsce w 1989 roku stanowiła przełomowy moment, zarówno jeśli chodzi o ogólny kontekst polityczny kraju, jak i jego krajobraz migracyjny. Ograniczenia wjazdu zostały zniesione, a Polska otworzyła się na międzynarodowe ruchy migracyjne. Zdecydowanie najważniejszym trendem była krótkoterminowa imigracja z innych byłych państw komunistycznych w

Europie Wschodniej, których obywatele, podobnie jak Polacy, nagle uzyskali swobodę podróżowania za granicę (Kaczmarczyk i Okólski, 2002; Klaus, 2020). Wielu z nich początkowo wjechało do Polski jako „fałszywi turyści”, w ramach ruchów cyrkulacyjnych w celu poszukiwania krótkoterminowego nieregularnego zatrudnienia (Okólski, 2012; Okólski i Wach, 2020), lub wykorzystało kraj jako punkt tranzytowy w kierunku Europy Zachodniej (Mołęda-Zdziech i in., 2021). Przemieszczenia te były ułatwiane przez dwustronne umowy o bezwizowym wjeździe pomiędzy państwami satelickimi Związku Radzieckiego zawarte w okresie rządów komunistycznych, które jednak wcześniej były rzadko dostępne dla zwykłych obywateli. Z czasem te tymczasowe ruchy ewoluowały w kierunku długoterminowego osiedlania się i regularnego zatrudnienia. Do 2000 roku ponad 70% migrantów uzyskujących zezwolenia na pracę w Polsce pochodziło z krajów byłego Związku Radzieckiego, przy czym mniejsza liczba zezwoleń została przyznana obywatelom krajów Europy Zachodniej, Stanów Zjednoczonych i Azji (w szczególności Wietnamu) (Okólski i Wach, 2020).

Wykres 1 Uchodźcy i osoby ubiegające się o status uchodźcy w Polsce

Uwaga: Wykres przedstawia łączną liczbę zarejestrowanych uchodźców i osób ubiegających się o status uchodźcy w Polsce na koniec każdego roku, w podziale na kraje pochodzenia. Kraje pochodzenia wymienione na wykresie to te, w których co najmniej w jednym roku zarejestrowano 1000 lub więcej uchodźców i osób ubiegających się o status uchodźcy. Znaczące kraje pochodzenia w kategorii „inne” obejmują Bośnię i Hercegowinę (w latach 1993–2003), Gruzję (od 2009 r.) i Syrię (od 2013 r.). Gwałtowny ogólny spadek w 2020 r. wynika z walidacji, w ramach której ze zbioru danych UNHCR usunięto uchodźców, którzy prawdopodobnie nie przebywają nadal w Polsce.

Źródło: UNHCR, n.d.

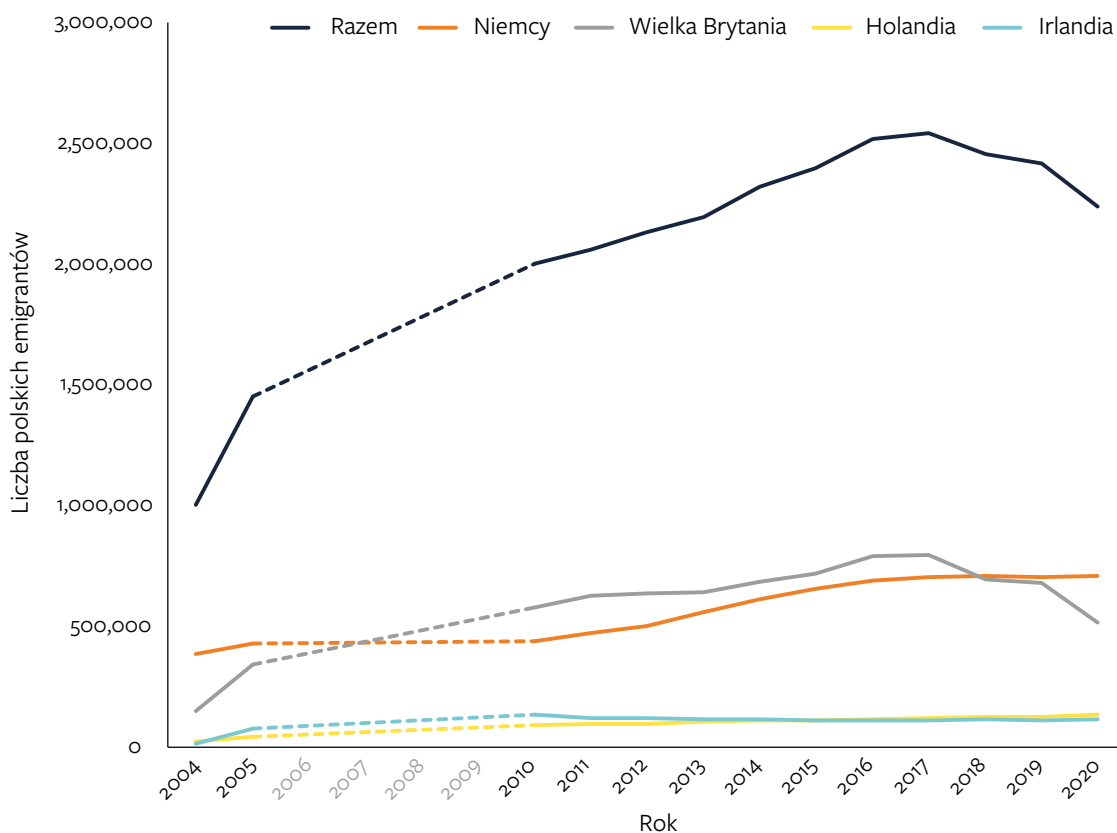
Lata 90. to także nowe ruchy uchodźców do Polski, a wraz z nimi rozwój współczesnego systemu azylowego w Polsce (system ten omówiono w punkcie 3.2). O ile na początku lat 90. liczba wniosków o nadanie statusu uchodźcy wynosiła kilkaset rocznie, to w 2004 r. wzrosła do około 8000 (Okólski i Wach, 2020). Kluczowe grupy poszukujące ochrony międzynarodowej obejmowały osoby z Serbii i Kosowa, Bośni i Hercegowiny oraz mniejsze liczby osób ze Sri Lanki, Pakistanu i Indii (Klaus, 2020). Od początku lat 2000 liczba uchodźców i osób ubiegających się o status uchodźcy przyjmowanych w Polsce znacząco wzrosła wraz z wybuchem drugiej wojny czeczeńskiej (Szczepanik, 2018). Wykres 1 pokazuje wzrost liczby wjazdów z Rosji, obejmujący w dużej mierze osoby z Kaukazu Północnego, w szczególności z Czeczenii. Szacuje się, że w poszukiwaniu ochrony do Polski przybyło ponad 100 000 Czeczenów (Klaus, 2020).

2.3 2004–2015: Przystąpienie do UE, imigracja ukraińska i „kryzys uchodźczy” w Europie

Kolejny punkt zwrotny nastąpił w 2004 roku, wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej (UE). Jak pokazuje Wykres 2, emigracja z Polski gwałtownie wzrosła, ponieważ wejście do UE ułatwiło emigrację na dużą skalę do innych państw członkowskich UE (Igllicka i Ziółek-Skrzypczak, 2010). Znaczna liczba osób powróciła w latach 2008–2010, gdy globalny kryzys finansowy wpłynął na gospodarkę w całej Europie (Hołda i in., 2011; Anacka i Fihel, 2016). Jednak do 2017 roku Polska odnotowała ponad 2,5 miliona emigrantów – co odpowiada 5% populacji (Okólski i Wach, 2020) – przy czym największa ich liczba mieszkała w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Holandii i Irlandii (GUS, 2021a).

Szersze implikacje przystąpienia Polski do UE obejmowały aktualizację polityki i ram prawnych zgodnie z regulacjami unijnymi. Z jednej strony wejście do strefy Schengen wymagało od Polski zaostrzenia przepisów kontrolujących ruch graniczny z innymi krajami byłego bloku wschodniego. Z drugiej strony gospodarka Polski, rozwijająca się po przystąpieniu do Unii, w połączeniu z rosnącą emigracją i wczesnymi oznakami starzenia się społeczeństwa, doprowadziła do powstania wyraźnych luk na rynku pracy (Okólski i Wach, 2020). Efektem tego była silna presja sektora prywatnego – w szczególności ze strony lobby rolniczego – na rozszerzenie dostępu do rynku pracy dla pracowników zagranicznych (Klaus, 2020). Doprowadziło to do wprowadzenia w 2007 roku nowych regulacji ułatwiających dostęp do pracy tymczasowej w Polsce osobom z wybranych krajów Europy Wschodniej i Środkowej, w tym z Ukrainy (omówiony szerzej w punkcie 3.1).

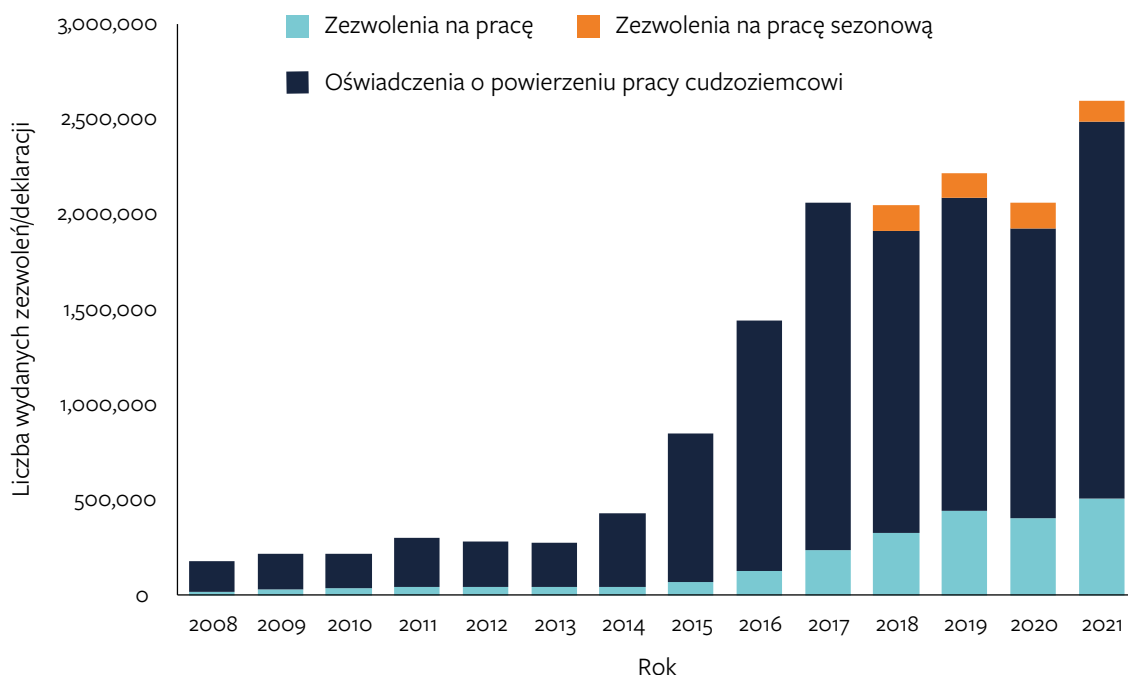
Wykres 2 Emigracja z Polski

Uwaga: Podane tu liczby oznaczają łączną liczbę polskich emigrantów odnotowanych w końcu każdego roku, mierzoną na podstawie pobytu czasowego, od 2004–2005 definiowanego jako pobyt za granicą powyżej dwóch miesięcy, a od 2010 roku – powyżej trzech miesięcy. Według Głównego Urzędu Statystycznego różnica w wynikach spowodowana tą zmianą jest nieistotna. Na wykresie brakuje danych z lat 2006–2009, przedstawionych na wykresie jako linia przerywana.

Źródło: GUS, 2021a.

Liczba pracowników zagranicznych wchodzących na polski rynek pracy za pośrednictwem tych uproszczonych procedur gwałtownie wzrosła od 2015 r., ponieważ do Polski przybyła duża liczba Ukraińców w następstwie dokonanej przez Rosję w 2014 r. aneksji Krymu i inwazji na region Donbasu (patrz Wykres 3). Bardzo niewielu z nich ubiegało się o ochronę międzynarodową, a większość zdecydowała się na legalizację pobytu i udziału w rynku pracy poprzez ścieżki tymczasowej migracji zarobkowej (Klaus, 2020), od 2017 r. ułatwione dzięki bezwizowemu wjazdowi Ukraińców do krajów w strefie Schengen (EEAS, 2017).

Wykres 3 Pracownicy zagraniczni w Polsce

Uwaga: „Oświadczenia o powierzeniu pracy cudzoziemcowi” dotyczą osób z wybranych krajów, w tym z Ukrainy, wkraczającym na polski rynek pracy w ramach usprawnionych procedur od 2007 r., w przeciwieństwie do standardowego zezwolenia na pracę udzielanego po przeprowadzeniu pełnego procesu. „Zezwolenia na pracę sezonową” odpowiadają nowemu typowi zezwolenia wprowadzonemu w 2018 r., zgodnie z przepisami UE, dla prac uznanych za sezonowe.

Źródła: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2018; 2022a; 2022b; 2022c.

Choć dane są trudne do zdezagregowania, w kolejnych latach, aż do niedawnego wybuchu konfliktu na Ukrainie w 2022 roku, do Polski wjechało szacunkowo 1,3 mln Ukraińców (Jóźwiak i Piechowska, 2017; Duszczyk i Kaczmarczyk, 2022). Stanowiło to pierwszą masową imigrację do Polski w czasach nowożytnych – choć złożoną w dużej mierze z krótkoterminowych, cyrkulacyjnych ruchów – i w ujęciu ogólnym zostało przyjęte z zadowoleniem zarówno przez sektor prywatny, rząd, jak i społeczeństwo (Jóźwiak i Piechowska, 2017; Klaus, 2020). W przeciwieństwie tak zwany „kryzys uchodźczy” w Europie w 2015 roku spowodował znacznie większy poziom zaniepokojenia, pomimo ograniczonego wpływu w samej Polsce. Do 2018 roku w polskim systemie azylowym zarejestrowano zaledwie 889 Syryjczyków, z których większość otrzymała status uchodźcy (Klaus, 2020).

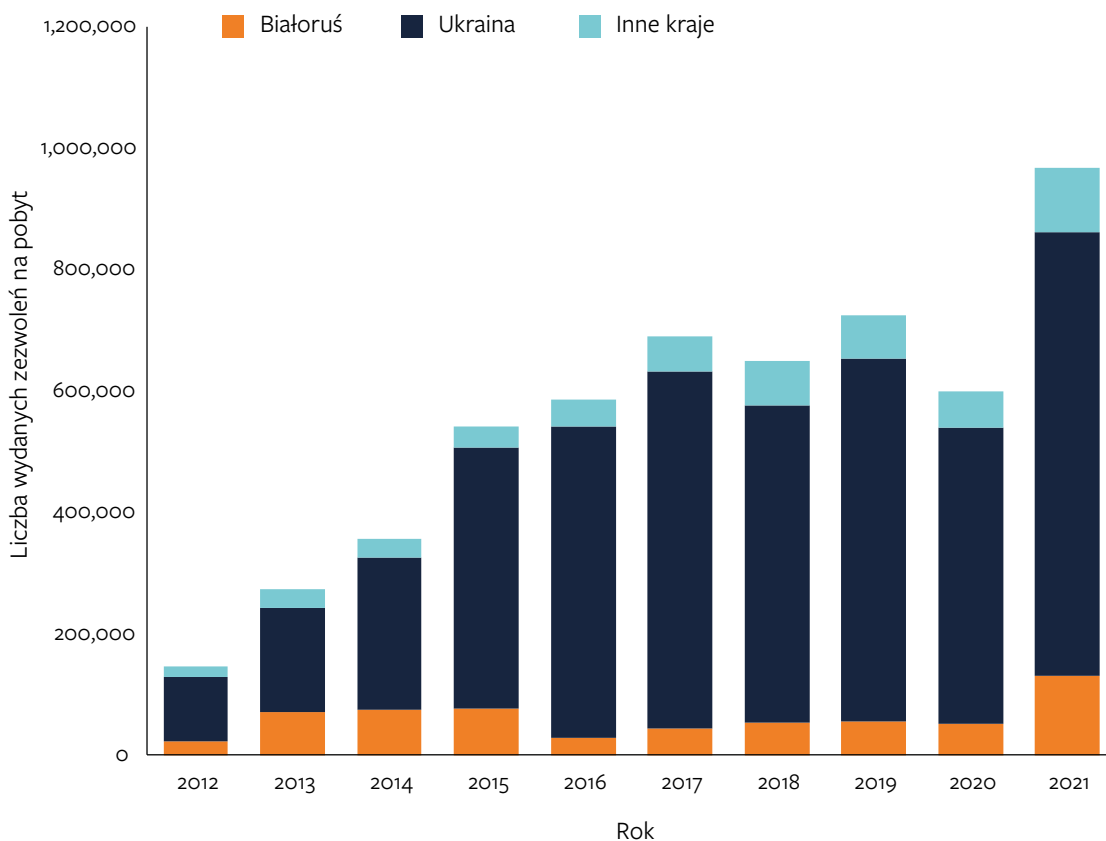
2.4 Od roku 2016 do chwili obecnej: zaostrzenie przepisów dotyczących azylu, nasilenie migracji zarobkowej i konflikt w Ukrainie

W latach 2015–2018 liczba wniosków o azyl w Polsce gwałtownie spadła, z ponad 12 000 do około 4000 (Okólski i Wach, 2020). W pewnym stopniu można to przypisać coraz bardziej restrykcyjnej polityce azylowej nowego rządu Prawa i Sprawiedliwości (PiS) – partii, która objęła władzę w Polsce w 2015 roku (tę kwestię omówiono w punkcie 3.2). Przesunięcie szlaków migracyjnych również odegrało pewną rolę, podobnie jak stosunkowo niska atrakcyjność Polski jako miejsca docelowego dla uchodźców, zwłaszcza w porównaniu z innymi krajami Europy Zachodniej (Klaus, 2020).

Imigracja, której wzrost przyspieszył po inwazji Rosji na Ukrainę w 2014 r., nadal rosła w ostatnich latach, częściowo z powodu ciągłych wyzwań w Ukrainie. Jednocześnie w Polsce gwałtownie spadało bezrobocie, co doprowadziło do poważnych trudności w rekrutacji wśród Polaków i rosnącego zapotrzebowania na pracowników zagranicznych (Wysieńska-Di Carlo i Klaus, 2018; Klaus, 2020). Szacuje się, że na początku 2020 roku, bezpośrednio przed pandemią COVID-19, w Polsce przebywało około 2,2 mln migrantów (GUS, 2020). Sektory i branże zatrudniające dużą liczbę pracowników zagranicznych to m.in. budownictwo, przetwórstwo przemysłowe, usługi administracyjne, transport i gospodarka magazynowa (PARP, 2021).

Wzrost imigracji jest szczególnie widoczny w zakresie pierwszych dokumentów pobytowych wydawanych obywatelom spoza UE. Jak pokazano na Wykresie 4, w 2017 roku Polska wydała prawie 700 000 takich zezwoleń – większość z nich Ukraińcom – najwięcej spośród wszystkich państw członkowskich UE. Po niewielkim spadku w 2020 r., związanym z zaostrzonymi zasadami obowiązującymi na granicach i większymi zakłóceniami w podróżowaniu w związku z pandemią COVID-19, w 2021 r. liczba wydanych zezwoleń ponownie wzrosła do prawie miliona, co stanowi jedną trzecią wszystkich takich zezwoleń wydanych w całej UE (Eurostat, 2022b).

Wykres 4 Pierwsze dokumenty pobytowe wydane w Polsce obywatelom spoza UE, według kraju pochodzenia

Uwaga: Najbardziej wyróżniające się kraje pochodzenia sklasyfikowane jako „inne” obejmują Turcję, Mołdawię, Rosję, Indie i Gruzję, dla których wydano co najmniej 5000 zezwoleń w co najmniej jednym roku 2012–2021.

Źródło: Eurostat, 2022a.

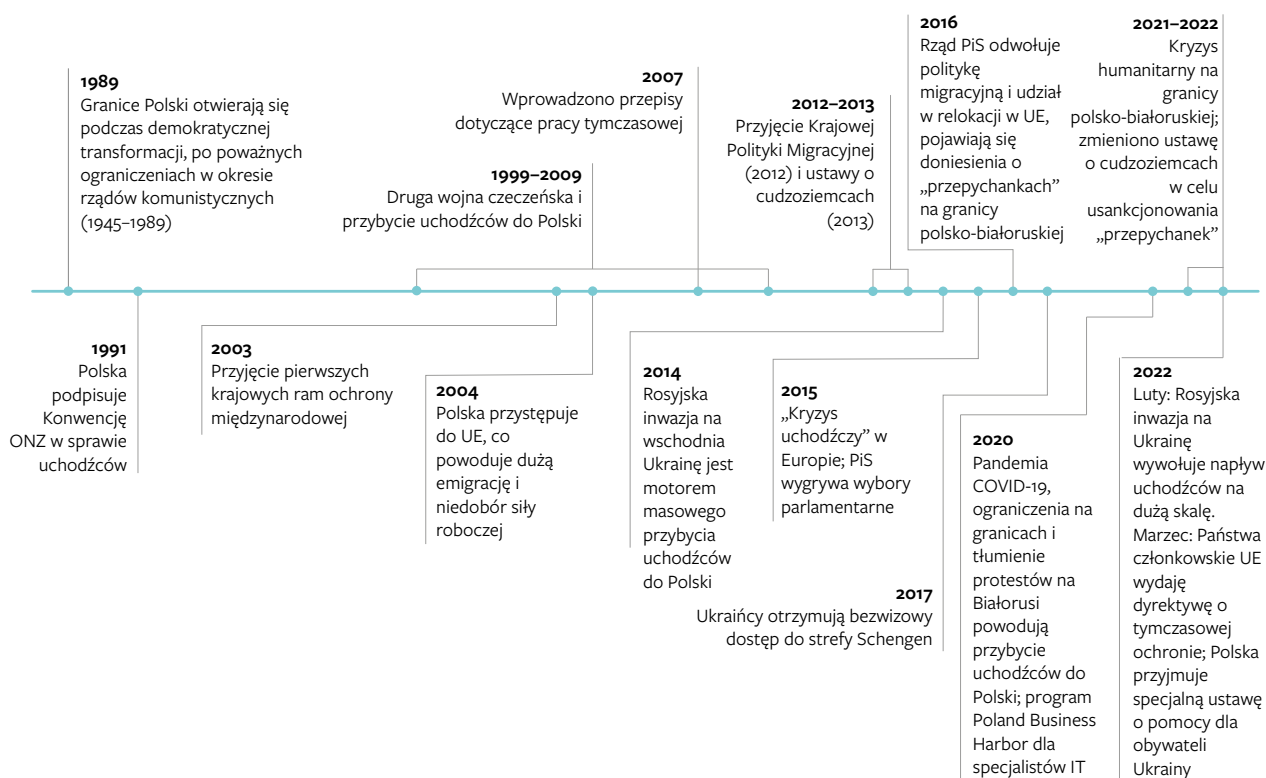
Zdecydowana większość osób wjeżdżających do Polski spoza UE czyni to w ramach pobytu czasowego. Do 2021 r. osoby spoza UE posiadające zezwolenia na pobyt czasowy w Polsce stanowiły 60% wszystkich cudzoziemców posiadających ważne zezwolenie na pobyt. Stanowi to ponad pięciokrotny wzrost od 2015 roku (GUS, 2021b).

Dopiero okaże się, jak ostatnie wydarzenia – w szczególności masowe przybycie od lutego 2022 r. uchodźców uciekających przed ostatnią inwazją Rosji na Ukrainę – wpłyną na te tendencje krótkotrwałej imigracji. Przybycia te nastąpiły po innych grupach uchodźców pochodzących z krajów sąsiadujących z Polską od wschodu, w szczególności po grupach uciekających przed represjami ze strony reżimu Łukaszenki na Białorusi, którzy w 2021 roku stanowili największą grupę uchodźców i osób ubiegających się o status uchodźcy w Polsce (UNHCR, n.d.).

Szacuje się, że od 24 lutego do połowy maja granicę ukraińsko-polską przekroczyło 3,5 mln osób (Duszczyk i Kaczmarczyk, 2022), a prawie 1,55 mln pozostało w Polsce w grudniu 2022 r. i było zarejestrowanych do otrzymania ochrony, co jest zdecydowanie najwyższą liczbą wśród

krajów Europy (UNHCR, 2022a). Według agencji ONZ ds. Uchodźców (UNHCR) w połowie 2022 r. była to szósta co do wielkości populacja uchodźców na świecie (UNHCR, n.d.): znaczący moment w kraju, w którym przed 2022 r. liczba zarejestrowanych uchodźców i osób ubiegających się o azyl osiągnęła szczytowy poziom poniżej 19 000 (patrz Wykres 1). W 2022 roku liczba zarejestrowanych ukraińskich uchodźców w Polsce odpowiadała 3% populacji Polski. Większość z nich osiedliła się w miastach, w szczególności w stolicy (Warszawie) i miastach położonych blisko granicy polsko-ukraińskiej, takich jak Lublin i Rzeszów (MEDAM, 2022). Przybycie ukraińskich uchodźców od lutego 2022 roku wyznacza nowy rozdział w polskim kontekście migracyjnym i otaczającej go polityce po ponad trzech dekadach przemian od czasu demokratycznej transformacji kraju (patrz Wykres 5).

Wykres 5 Oś czasu migracji, Polska

3 Obecny polski system imigracyjny i podejście do imigracji

3.1 Polityka imigracyjna

Rząd PiS ma otwarte podejście do mobilności siły roboczej w odpowiedzi na wyraźne luki na polskim rynku pracy, które są szczególnie niepokojące w kontekście starzejącego się społeczeństwa Polski, gdzie przewiduje się, że do 2050 roku prawie jedna trzecia osób (31%) będzie w wieku powyżej 65 lat (UN DESA, 2019). Polityka ta szczególnie sprzyja migracji ze strony wschodnich sąsiadów Polski, odzwierciedlając wyraźnie zadeklarowane preferencje rządu (Biuletyn Migracyjny, 2016; cytowany w Klaus, 2020). Przepisy przyjęte po raz pierwszy w 2007 roku – które obowiązują do dziś i zostały znacznie zliberalizowane – pozwalają obywatelom wybranych krajów Europy Wschodniej pracować w Polsce przez okres do 24 miesięcy bez konieczności ubiegania się o zezwolenie na pracę (patrz Ramka 1). Etniczni Polacy będący obywatelami byłych krajów bloku sowieckiego mogą również ubiegać się o „Kartę Polaka”, umożliwiającą usprawionny dostęp do wiz, obywatelstwa i pobytu, a także możliwość prowadzenia działalności gospodarczej i dostępu do edukacji na takich samych zasadach jak obywatele polscy (Migrant Info, n.d.). Do bardziej rozbudowanych programów zachęcających do migracji zarobkowej wschodnich sąsiadów Polski należy program Poland Business Harbor 2020 dla specjalistów IT, ułatwiający przyspieszony dostęp do wiz i możliwość prowadzenia działalności gospodarczej bez zezwolenia na pracę (Polska Agencja Inwestycji i Handlu, 2022). W 2022 roku program Business Harbor został rozszerzony o kolejny zestaw krajów. Tymczasem od 2017 roku nastąpił gwałtowny wzrost liczby zezwoleń na pobyt wydawanych osobom z Azji Południowej i Południowo-Wschodniej, w tym z Nepalu, Bangladeszu, Indii, Filipin i Indonezji (Klaus, 2020; Ministry of Family and Social Policy, 2021).

Ramka 1 Przepisy o pracy tymczasowej z 2007 r.

W 2007 r. rząd polski wprowadził w życie przepisy umożliwiające obywatelom Białorusi, Rosji i Ukrainy – a później Mołdawii (od 2009 r.), Gruzji (2010 r.) i Armenii (2014 r.) – pracę tymczasową w Polsce bez konieczności ubiegania się o zezwolenie na pracę. Choć początkowo miało to dotyczyć trzech miesięcy pracy w okresie sześciu miesięcy, przepisy zostały w 2008 roku zaktualizowane, aby umożliwić osobom fizycznym pracę w Polsce przez okres do sześciu miesięcy w okresie 12 miesięcy (Okólski i Wach, 2020). Przepisy te zostały ponownie zaktualizowane na początku 2022 roku, aby ułatwić pracę do 24 miesięcy (European Commission, 2022). Po niedawnym wybuchu konfliktu w Ukrainie, w październiku 2022 roku rząd uniemożliwił dostęp do programu obywatelom Rosji (Kopiwiiec, 2022).

Zgodnie z przepisami zamiast osób fizycznych zobowiązanych do ubiegania się o zezwolenie na pracę, ich pracodawcy muszą przejść procedurę dotyczącą „deklaracji zatrudnienia” w lokalnym urzędzie pracy. W przeciwieństwie do procesu uzyskiwania zezwolenia na pracę jest ona bezpłatna, znacznie szybsza i nie wymaga od pracodawców przeprowadzenia testu rynku pracy wykazującego, że wolne miejsca pracy nie mogłyby być obsadzone przez obywatela polskiego (Szulecka i in., 2018; Okólski i Wach, 2020).

Polska nie posiada formalnych ram strategicznych w zakresie imigracji lub integracji. Polityka migracyjna z 2012 roku – opracowana w konsultacji z organizacjami pozarządowymi i ekspertami – została anulowana przez rząd PiS w październiku 2016 roku i nigdy jej nie zastąpiono (Okólski i Wach, 2020; Klaus, 2020).¹ Posunięcie to było uzasadniane przez urzędników administracji PiS tym, że „kryzys uchodźczy” w Europie z 2015 roku sprawił, że ta strategia stała się nieaktualna. Jednak PiS również ostro krytykował podejście poprzedniego rządu (Okólski i Wach, 2020). W 2019 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych udostępniło do konsultacji nowy, mocno zorientowany na bezpieczeństwo projekt strategii (Ministry of Interior and Administration, 2019). Został on poddany ostrej krytyce i nigdy nie został przyjęty.² Wielu rozmówców podkreślało, jak brak formalnej polityki utrudnia ogólną spójność i skuteczność polskiego podejścia do imigracji. Sytuację pogarszają konkurencyjne interesy w różnych departamentach rządowych, których obowiązki są „mocno rozproszone” i „słabo skoordynowane” (Okólski i Wach, 2020: 155). Na przykład istnieją napięcia między MSW a ministerstwami odpowiedzialnymi za gospodarkę i rynek pracy (Klaus, 2020).

Integracja przez długi czas była rozpatrywana jedynie w kategoriach konkretnego programu skierowanego do uznanych uchodźców, a organizacje pozarządowe i władze lokalne w dużej mierze same musiały zarządzać codziennym procesem integracji migrantów przy braku centralnych instytucji lub ram (Mołęda-Zdziech i in., 2021). Okresowo pojawiają się obawy o wyzysk pracowników zagranicznych, szczególnie tych pracujących nieformalnie (Klaus, 2020). Dotyczy to wielu osób – zwłaszcza Ukraińców – które przybyły do Polski legalnie na podstawie umów o pracę tymczasową, ale pozostały w niej po upływie dozwolonego terminu (Szulecka, 2016).

3.2 Polityka azylowa

Polski system azylowy (patrz Ramka 2) ma swoje korzenie w prawie międzynarodowym i unijnym. Jego początki sięgają wydarzenia z 1990 roku, kiedy to łódź przewożąca kilkuset uchodźców z Afryki i Azji została zawrócona przez władze szwedzkie do polskiego portu w Szczecinie (Kulecka, 2007). Incydent ten spowodował różne posunięcia, w tym przystąpienie Polski do

1 W 2018 roku polski rząd wydał strategiczny dokument dotyczący migracji. Był on jednak niezwykle zwięzły, nakreślając jedynie niewielką liczbę ogólnych celów (Okólski i Wach, 2020).

2 W 2021 roku projekt dokumentu „Polityka migracyjna Polski – kierunki działań 2021-2022” został przekazany do dwutygodniowych konsultacji z interesariuszami (ISP, 2021). Projekt ten nigdy nie został przyjęty.

Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 1951 roku (Molęda-Zdziech i in., 2021). Te ramy prawne ewoluowały z czasem, w tym jako część procesu nazwanego „europeizacją” polskiej polityki migracyjnej, jako że kraj dostosował swoje ramy do ram unijnych (Lesińska i in., 2011; Łodziński i Szonert, 2016). W 2003 roku Polska przyjęła pierwszą krajową ustawę o ochronie międzynarodowej, włączając do niej kluczowe elementy ram unijnych (Pachocka i Sobczak-Szelc, 2020). Do dziś pozostaje ona dokumentem, w którym zawarto kluczowe ramy regulujące kwestię azylu w Polsce, choć zmienianym w różnych momentach zgodnie z procedurami UE (European Commission, 2012; Okólski i Wach, 2020).

Ramka 2 Przegląd polskiej polityki imigracyjnej i azylowej

Polska polityka naturalizacji

Osoby ubiegające się o polskie obywatelstwo muszą przebywać w Polsce nieprzerwanie od 1 roku do 10 lat, w zależności od rodzaju zezwolenia na pobyt, stanu cywilnego i pochodzenia rodziny (Ministry of Interior and Administration, n.d.). Najkrótsze wymagania dotyczące pobytu (rok lub dwa lata) dotyczą osób posiadających Kartę Polaka, osób posiadających status uchodźcy lub osób pozostających w związku małżeńskim z Polką lub Polakiem. Wszyscy wnioskodawcy muszą być w stanie wykazać się biegłą znajomością języka polskiego na poziomie „B1” (średniozaawansowanym).

Polska polityka azylowa

Osoby ubiegające się o ochronę międzynarodową muszą złożyć wniosek do polskiej Straży Granicznej. Wnioski są początkowo rozpatrywane przez Urząd do Spraw Cudzoziemców, zgodnie z ustawą z 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony. Ustawa ta określa kryteria kwalifikujące do uzyskania statusu uchodźcy i ochrony uzupełniającej, a także krajowej formy ochrony zwanej „statusem azylanta” w przypadkach, gdy zapewnienie ochrony jest uznawane za leżące w interesie narodowym Polski (UNHCR, 2016; Pachocka i Sobczak-Szelc, 2020).

Osoby, którym przyznano status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, mają prawo do dostępu do rynku pracy, pomocy społecznej i usług publicznych na takich samych zasadach jak obywatele polscy (Szulecka i in., 2018). Są również uprawnione do ukierunkowanej pomocy w ramach Indywidualnych Programów Integracji (IPI), jednorocznego programu realizowanego przez władze lokalne, który obok szerszego wsparcia obejmuje świadczenia pieniężne oraz doradztwo w zakresie mieszkalnictwa i pomocy społecznej (ibid.). Jednak stosunkowo niewiele wniosków o azyl zostaje rozpatrzonych pozytywnie: Wskaźnik odrzucania wniosków o azyl w UE w Polsce jest trzecim najwyższym w Europie (MEDAM, 2022).

Ogólne podejście rządu do uchodźców charakteryzuje się selektywnością w oparciu o kraj pochodzenia. Rząd był wyjątkowo hojny wobec uchodźców z niektórych krajów wschodnich,

wprowadzając uproszczone procedury azylowe dla uchodźców z Białorusi, a ostatnio także z Ukrainy (kwestie te omówiono poniżej), co było symbolicznym wyrazem dezaprobaty dla sprzyjającego Rosji rządu Łukaszenki na Białorusi i wyrazem solidarności z Ukrainą w obliczu rosyjskiej agresji. Odnosząc się do rządów Łukaszenki, w sierpniu 2020 roku premier Mateusz Morawiecki przypomniał o stłumieniu przez władze komunistyczne protestów w Polsce w 1980 roku, tłumacząc, że „dzisiaj to samo dzieje się na Białorusi (...), chcemy umożliwić wszystkim represjonowanym przez autorytarne władze białoruskie przyjazd do Polski, rozwój i życie tutaj” (Borowski, 2020).

Bardziej restrykcyjne podejście przyjęto wobec innych grup, zwłaszcza z krajów o przeważająco muzułmańskim pochodzeniu. W 2016 r. obejmowało to m.in. cofnięcie zobowiązania poprzedniego rządu do uczestnictwa w unijnym programie relokacji uchodźców (patrz Ramka 3).

Ramka 3 Unijny program relokacji uchodźców

W 2015 roku Komisja Europejska zaproponowała program relokacji jako mechanizm odciążenia państw członkowskich UE takich jak Grecja i Włochy w kontekście „kryzysu uchodźczego” w Europie. Proponowane podejście zakładało relokację uchodźców do innych państw członkowskich, przy czym liczba dla poszczególnych krajów była uzależniona od ich możliwości absorpcyjnych. W lipcu 2015 roku Rada Europejska większością głosów zgodziła się na relokację 40 000 osób z Grecji i Włoch. Dwa miesiące później liczbę tę zwiększono o dodatkowe 120 000. Jednak do końca 2017 roku relokowano mniej niż 30 000 uchodźców. Polska i Węgry były jedynymi krajami, które nie przyjęły ani jednego uchodźcy z przyznanej im kwoty (zob. Šelo Šabić, 2017).

Rząd dążył również do niemal całkowitego zamknięcia wschodniej granicy Polski z Białorusią dla uchodźców pochodzenia innego niż białoruskie (Klaus, 2020). Pomimo długiej historii przyjmowania przez Polskę uchodźców czeczeńskich od połowy 2016 roku pojawiały się coraz częstsze doniesienia o osobach – w dużej mierze Czeczenach – którym polska straż graniczna odmawiała wjazdu, pomimo wyrażenia przez nich zamiaru poszukiwania ochrony międzynarodowej (Szczepanik, 2018). Działania rządu spotykały się z kolejnymi naganami ze strony Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Human Rights Watch, 2017; UNHCR, 2020). Okazały się jednak prekursorem późniejszych działań.

W połowie 2021 roku na granicę polsko-białoruską zaczęły przybywać osoby z dotkniętych konfliktami krajów Bliskiego Wschodu i Afryki. Udział reżimu Łukaszenki na Białorusi w ułatwianiu przemieszczania się osób na granicę, dążącego do wywołania kryzysu politycznego w Polsce i UE został dobrze udokumentowany (Grupa Granica, 2021; Council of Europe Commissioner for Human Rights, 2022). Wydarzenia na granicy są godne uwagi nie tyle ze względu na skalę przyjazdów, które w połowie 2021 roku wynosiły kilka tysięcy osób miesięcznie (Grupa Granica,

2021), ile z uwagi na wysoce restrykcyjną reakcję polskich władz i wywołany przez nią kryzys humanitarny. W październiku 2021 roku rząd przyjął poprawkę do ustawy o cudzoziemcach, pozwalającą na natychmiastowe wydalenie każdej osoby zatrzymanej za nielegalne przekroczenie granicy w Polsce (ibid.). Liczne organizacje udokumentowały przypadki odmowy dostępu do postępowania azylowego na granicy, a także masowe, systematyczne – i niekiedy brutalne – odpychanie przez polską straż graniczną, jak również przymusowe deportacje, przemoc i inne nadużycia po białoruskiej stronie granicy (Grupa Granica, 2021; UNHCR, 2021a; Amnesty International, 2022; Council of Europe Commissioner for Human Rights, 2022; Helsinki Foundation for Human Rights, 2022).

Rząd polski w pierwszej kolejności potraktował osoby przekraczające granicę jako zagrożenie dla bezpieczeństwa kraju, a w szerszym ujęciu także dla granic zewnętrznych UE. We wrześniu 2021 roku polski prezydent Andrzej Duda wprowadził stan wyjątkowy, ograniczając dostęp do trzykilometrowego pasa wzdłuż granicy, w tym dla mediów, organizacji humanitarnych i niezależnych obserwatorów (Amnesty International, 2021; MSF, 2022). Stan wyjątkowy został zniesiony w lipcu 2022 roku. W czerwcu 2022 roku zakończono prace nad 186-kilometrowym murem granicznym (Al Jazeera, 2022a), ale pojedyncze osoby nadal przedostają się do Polski (OKO.Press, 2022). W listopadzie 2022 roku minister obrony narodowej ogłosił plany budowy podobnego muru na granicy z Rosją, po tym jak w mediach pojawiły się informacje o nowych trasach lotniczych między Kaliningradem a krajami Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Posunięcie to uzasadniono jako próbę udaremnienia prób wywołania przez prezydenta Rosji Władimira Putina kolejnego kryzysu granicznego w Polsce (Deutsche Welle, 2022).

3.3 Reakcje polityczne na uchodźców z Ukrainy

Od początku niedawnego wybuchu konfliktu na Ukrainie Polska przyjęła niezwykle otwartą politykę wobec przybywających uchodźców. Dnia 24 lutego 2022 roku, kiedy rozpoczął się ich napływ, minister spraw wewnętrznych potwierdził, że granice Polski pozostaną otwarte dla Ukraińców, stwierdzając, że Polska przyjmie „tyłu [uchodźców z Ukrainy], ilu będzie na naszych granicach” (Al Jazeera, 2022b). Reakcja Polski wpisuje się w wyjątkowo jednolite podejście państw członkowskich UE, obejmujące wsparcie dla sił zbrojnych Ukrainy i szeroko zakrojone sankcje wobec Rosji (Council of Europe, 2022). Dnia 4 marca państwa członkowskie UE uruchomiły dyrektywę o ochronie tymczasowej z 2001 r. po raz pierwszy od jej powstania, skutecznie wymagając od państw członkowskich przyznania ochrony tymczasowej wszystkim Ukraińcom uciekającym przed konfliktem, a także osobom posiadającym status ochronny w Ukrainie, bez wymogu rozpatrywania indywidualnych wniosków o azyl (UNHCR, 2022b; Motte-Baumvol i in., 2022).

W dniu 12 marca ogólnounijne podejście do ochrony tymczasowej zostało transponowane do prawa krajowego poprzez specjalną ustawę o pomocy dla obywateli Ukrainy (dotychczas

dwukrotnie nowelizowaną i oczekującą na trzecią nowelizację).³ Ustawa ta nadała natychmiastowy status prawny na okres 18 miesięcy (od 24 lutego 2022 r.) wszystkim Ukraińcom uciekającym przed konfliktem, oraz zapewniła usprawnioną ścieżkę ubiegania się o zezwolenie na pobyt czasowy do trzech lat (Office for Foreigners, 2022a; 2022b). Ustawa gwarantuje również Ukraińcom dostęp do polskiego rynku pracy i daje podstawę do ubiegania się o polski numer identyfikacyjny (Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności – PESEL), który może być używany do korzystania z opieki zdrowotnej i świadczeń społecznych (w tym powszechnego wsparcia dla dzieci) na takich samych zasadach jak obywatele polscy (ACAPS, 2022; Office for Foreigners, 2022a; 2022b).

Pomimo wysoce liberalnego podejścia, te ramy prawne natknęły się na kilka trudności. Obywatele państw trzecich uciekający z Ukrainy – w tym duża liczba studentów zagranicznych z Afryki i Azji (BBC, 2022) oraz osoby ze społeczności romskiej (Mikulska, 2022) – są wyraźnie wyłączeni z przepisów zawartych w marcowej ustawie specjalnej (Office for Foreigners, 2022b). Zgodnie z unijną dyrektywą o ochronie czasowej osoby otrzymujące ochronę międzynarodową (lub równoważną ochronę krajową) w Ukrainie, które nie są w stanie bezpiecznie wrócić do kraju pochodzenia, mogą otrzymać ochronę tymczasową w Polsce. Jednak, w przeciwieństwie do Ukraińców, muszą one ubiegać się o nią indywidualnie. Wszyscy inni obywatele państw trzecich mają 15 dni na zalegalizowanie swojego pobytu w Polsce w ramach istniejących procedur – w przeciwnym wypadku muszą opuścić kraj (SIP, 2022).

Respondenci w dużej mierze postrzegali nieobecność władz centralnych w codziennej pracy mającej na celu wsparcie Ukraińców. Podobnie jak w przypadku innych grup uchodźców i migrantów, ciężar działań spoczywa na władzach lokalnych, organizacjach pozarządowych, a w tym przypadku na zwykłych obywatelach (MEDAM, 2022). Szacuje się, że w 2022 roku Polacy wydadzą na wsparcie ukraińskich uchodźców 5,45 mld EUR, co stanowi równowartość 1% PKB, z czego ponad jedną trzecią stanowią prywatne darowizny (Polish Economic Institute, 2022). Władze miast w Polsce odegrały główną rolę w kontekście tych reakcji (patrz Ramka 4). Polskie organizacje pozarządowe również podjęły wiele działań, a w wielu przypadkach znacznie rozszerzyły swoją działalność, aby sprostać potrzebom przybyszów z Ukrainy. Wysiłki krajowe są wspierane przez prowadzony przez UNHCR międzyagencyjny regionalny plan działania wartości 1,85 mld USD, z czego ponad 740 mln USD jest przeznaczony na działania na rzecz uchodźców w Polsce (FTS, 2022).

---

3 Początkowa wersja ustawy dotyczyła jedynie Ukraińców, którzy uciekali bezpośrednio do Polski, jednak 26 marca została ona znowelizowana i objęła również tych, którzy wjeżdżali do Polski z innych krajów. W ramach kolejnej nowelizacji z 4 lipca dodano elastyczność rynku pracy, mając również na celu zwiększenie dostępu do kursów języka polskiego i usług przedszkolnych (Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, 2022). Bardziej kontrowersyjna trzecia poprawka, ogłoszona w październiku 2022 r., ale nieprzyjęta w chwili pisania niniejszego tekstu, nałożyłaby na Ukraińców obowiązek uzyskania numeru PESEL i zlikwidowała usprawnione procedury ubiegania się przez nich o pobyt czasowy. Dodatkowo wymagałaby, aby Ukraińcy przebywający przez ponad 120 dni w miejscach zbiorowego zakwaterowania ponosili 50% kosztów (będzie to podlegało niektórym ograniczeniom i będzie wzrastać do 75% po upływie 180 dni) (Dziennik Gazeta Prawna, 2022).

W wywiadach podkreślano odczuwalny brak długoterminowej strategii ze strony rządu centralnego, co uznano za pilne w świetle potrzeb, jakie w perspektywie średnio- i długoterminowej mogą powstać w związku z tak dużą liczbą uchodźców. W szczególności zauważono wyzwania w zakresie mieszkalnictwa, edukacji i opieki zdrowotnej, które stanowiły obciążenie jeszcze przed kryzysem (Bukowski i Duszczyk, 2022; Duszczyk i Kaczmarczyk, 2022; MEDAM, 2022). Integracja Ukraińców na rynku pracy została uznana za mniejsze wyzwanie ze względu na dużą liczbę Ukraińców, którzy już byli zatrudnieni. Ukierunkowane działania mogą być jednak potrzebne ze względu na skład demograficzny dzisiejszej ukraińskiej populacji uchodźców, która obejmuje głównie dzieci i kobiety (wiele z nich ma obowiązki związane z opieką), w przeciwieństwie do wcześniejszego zatrudnienia Ukraińców głównie w zawodach zdominowanych przez mężczyzn (Duszczyk i Kaczmarczyk, 2022).

Ramka 4 Miasta, mobilność i konflikt w Ukrainie

Władze miast od dawna odgrywają ważną rolę we wspieraniu integracji uchodźców i innych migrantów w Polsce (Okólski i Wach, 2020; Molęda-Zdziech i in., 2021). W 2016 roku, w odpowiedzi na rosnącą imigrację (szczególnie z Ukrainy), Gdańsk stał się pierwszym miastem w Polsce, które opracowało „Model integracji imigrantów”, mający na celu ulepszyć zarządzanie sprawami migracji w mieście (Molęda-Zdziech i in., 2021). Inne miasta, na przykład Kraków i Wrocław, wdrożyły strategie wspierające wielokulturowość i integrację migrantów (Wach i Pachocka, 2022). W Warszawie – mieście, w którym mieszka największa populacja migrantów w Polsce – władze zwróciły uwagę na migrantów we wszystkich programach i strategiach w ramach integracyjnej wizji, w której wszyscy „obywatele Warszawy”, niezależnie od narodowości, mogą czuć się jak u siebie w domu (Molęda-Zdziech i in., 2021; Wach i Pachocka, 2022).

Rozmówcy podkreślali, że takie podejście zapewniło silne podstawy reakcji na przybycie uchodźców z Ukrainy.⁴ W Lublinie w ciągu pierwszych godzin kryzysu powołano komitet organizacyjny, który miał koordynować działania podejmowane przez miasto. Komitet, składający się z władz miasta i trzech głównych organizacji pozarządowych działających w Lublinie, zgromadził osoby z wieloletnim doświadczeniem wspierające integrację migrantów i wielokulturowość, na przykład poprzez inicjatywę „Lublin dla wszystkich” (Council of Europe, n.d.). Jeden z rozmówców opisał, w jaki sposób komitet postępował zgodnie z planem ustanowionym w 2015 r. w celu przyjęcia Syryjczyków, zanim rząd centralny wycofał się z udziału w unijnym programie relokacji.

4 Omówione tu reakcje miast odzwierciedlają działania, które zostały podkreślone w wywiadach, stanowiąc niewielką ilustrację znacznie szerszej reakcji miast w całej Polsce.

W Warszawie władze miasta odegrały kluczową rolę w zarządzaniu dużą liczbą wolontariuszy (ponad 6000 zarejestrowanych w ciągu pierwszych dwóch tygodni konfliktu) (City of Warsaw, 2022a). Inicjatywy obejmują tworzenie schronisk w przestrzeniach należących do miasta, weryfikację mieszkań oferowanych przez mieszkańców miasta, uruchomienie linii informacyjnych, koordynację z rządem centralnym w celu wykorzystania Stadionu Narodowego w Polsce do celów rejestracji PESEL oraz uruchomienie usług pomocy Ukraińcom w znalezieniu zatrudnienia (City of Warsaw, 2022b; 2022c; 2022d; 2022e; 2022f).

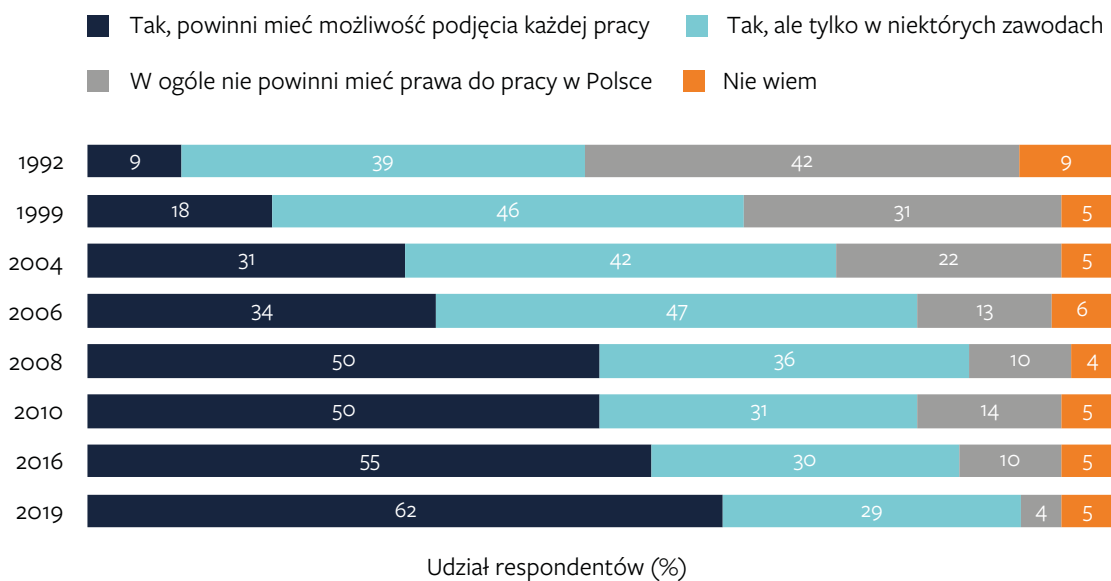

4 Postawy społeczne wobec uchodźców i innych migrantów: co wiemy na ten temat?

Podobnie jak w innych sytuacjach identyfikacja tendencji w postawach społecznych w Polsce stanowi wyzwanie, przy czym dane są podatne na niejednoznaczności i stronniczość w sposobie formułowania pytań, a także odzwierciedlają unikalne cechy poszczególnych pytań ankietowych, metodologii i terminów (Dempster i Hargrave, 2017). Niemniej można zasugerować tendencje odzwierciedlające odrębne okresy historyczne.

4.1 Lata 90. i 2000: od mieszanych opinii do pozytywnych reakcji

Dane wskazują na mieszany obraz opinii publicznej w latach 90., kiedy to Polska otworzyła się na imigrację. Jak pokazano na Wykresie 6, dane z Centrum Badania Opinii Publicznej (CBOS), znanego polskiego instytutu badania opinii publicznej, wskazują na coraz bardziej pozytywne nastawienie w latach 90. co do umożliwienia cudzoziemcom pracy w Polsce. Jednak dane z World Values Survey pokazują, że poglądy na temat integracji społecznej zmierzają w przeciwnym kierunku: podczas gdy w 1990 roku zaledwie jeden na dziesięciu Polaków sprzeciwiał się zamieszkiwaniu imigrantów lub pracowników zagranicznych w swoim sąsiedztwie, do 1997 roku odsetek ten wzrósł do około jednego na pięciu Polaków (21%), przy czym sprzeciw ten był wyższy wśród starszych Polaków (w wieku 50 lat lub więcej) oraz osób o niższym poziomie wykształcenia lub dochodów (Inglehart i in., 2014).

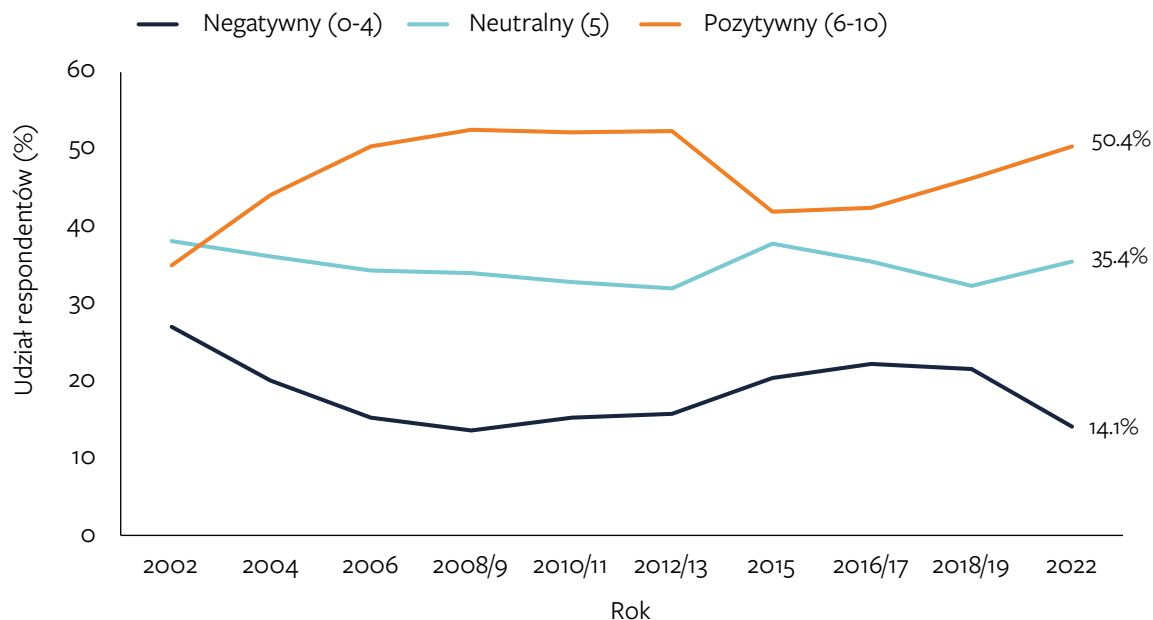
Wykres 6 Czy cudzoziemcy powinni mieć prawo do pracy w Polsce?

Uwaga: Wykres ten pokazuje proporcję Polaków wybierających każdą wyszczególnioną odpowiedź na następujące pytanie: „Czy cudzoziemcy powinni mieć pozwolenie do pracy w Polsce?”

Źródło: CBOS, 2020

Bardziej jednolity obraz wyłania się po roku 2000, kiedy to postawy imigracyjne stają się coraz bardziej pozytywne, co widać w większości pomiarów i sondaży (Claassen i McLaren, 2021). Dane Europejskiego Sondażu Społecznego (ESS) obejmujące okres od początku lat 2000. wskazują, że Polacy mieli wobec imigracji jedną z najbardziej pozytywnych postaw w Europie (Pszczółkowska, 2022b). W 2009 roku ponad połowa (52%) Polaków uważała, że imigracja uczyniła Polskę lepszym miejscem do życia (Wykres 7), co znacznie przewyższa analogiczny odsetek mniej więcej w tym samym czasie w krajach o ugruntowanej imigracji, takich jak Wielka Brytania i Niemcy (ODI, brak daty). Postawy wobec uchodźców były jednymi z najbardziej pozytywnych w Europie (Bachman, 2016).

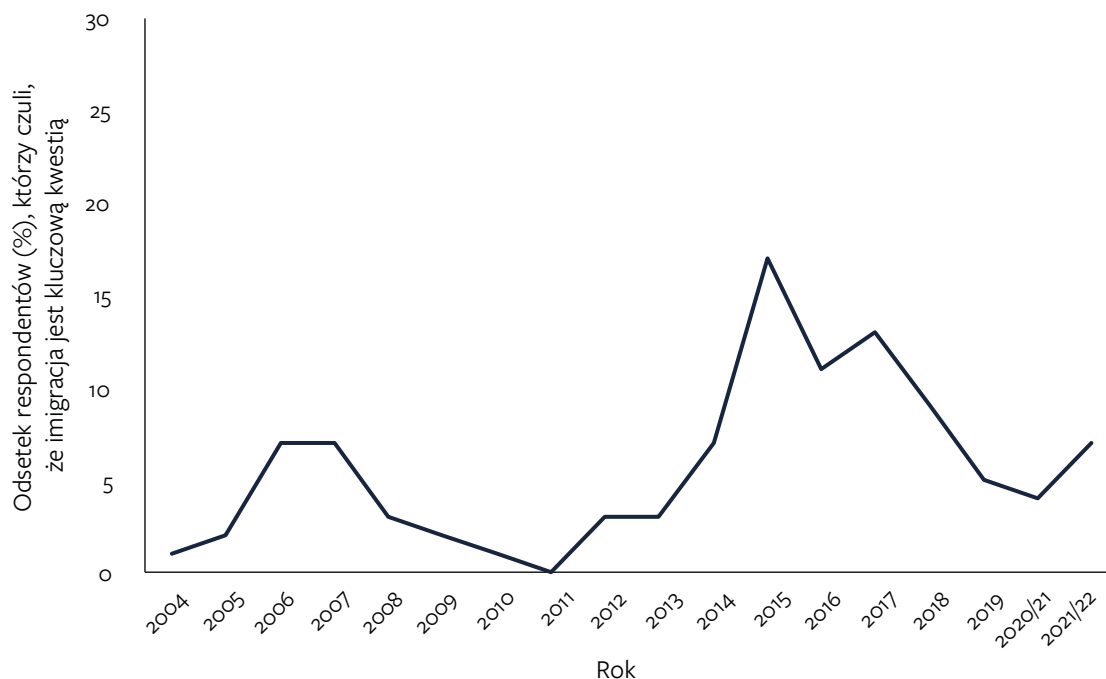
Wykres 7 Postawy wobec imigracji: czy imigracja czyni Polskę gorszym, czy lepszym miejscem do życia?

Uwaga: Dane zostały zaczerpnięte z ESS. W sondażu odpowiedziom przyznaje się punkty w skali od 0 do 10. Respondentów, którzy w odpowiedzi na pytanie „Czy imigracja sprawia, że Polska jest gorszym, czy lepszym miejscem do życia?” uzyskali od 0 do 4 punktów oceniliśmy jako „negatywnych”, respondentów z 5 punktami jako „niezdecydowanych”, a tych, którzy uzyskali od 6 do 10 punktów jako „pozytywnych”. W celu bardziej sprecyzowanego zrozumienia czasu zmiany stosunku daty pokazane na wykresie zapisują daty, kiedy przeprowadzono sondaż ESS, a nie datę publikacji tego sondażu. Dane dla roku 2022 były zebrane w okresie stycznia do czerwca, częściowo nakładając się na datę wybuchu konfliktu w Ukrainie.

Źródło: European Social Survey, n.d.

Również tym okresie zogniskowana uwaga społeczeństwa na imigrację pozostawała niska, odzwierciedlając stosunkowo ograniczone przepływy migracyjne do Polski i praktycznie nieistniejącą debatę publiczną na ten temat (zob. Wykres 8; Klaus i in., 2018). Według Eurobarometru przez większość lat między 2004 a 2014 r. udział Polaków zaliczających imigrację do dwóch najważniejszych wyzwań, przed którymi stoi kraj, wynosił poniżej 4%.

Wykres 8 Istotność imigracji jako kluczowej kwestii w Polsce

Uwaga: Wykres pokazuje odsetek osób odpowiadających „imigracja” na pytanie „Jakie są Pana(-i) zdaniem dwa najważniejsze wyzwania, przed którymi stoi dziś Polska?”. Przedstawiono dane roczne, przy czym dane pochodzą głównie z badań przeprowadzonych jesienią, choć badania Eurobarometru były opóźnione ze względu na COVID-19, a badania jesienne 2020 i 2021 przesunięto na zimę 2020-2021 i 2021-2022.

Źródło: Eurobarometer, n.d.

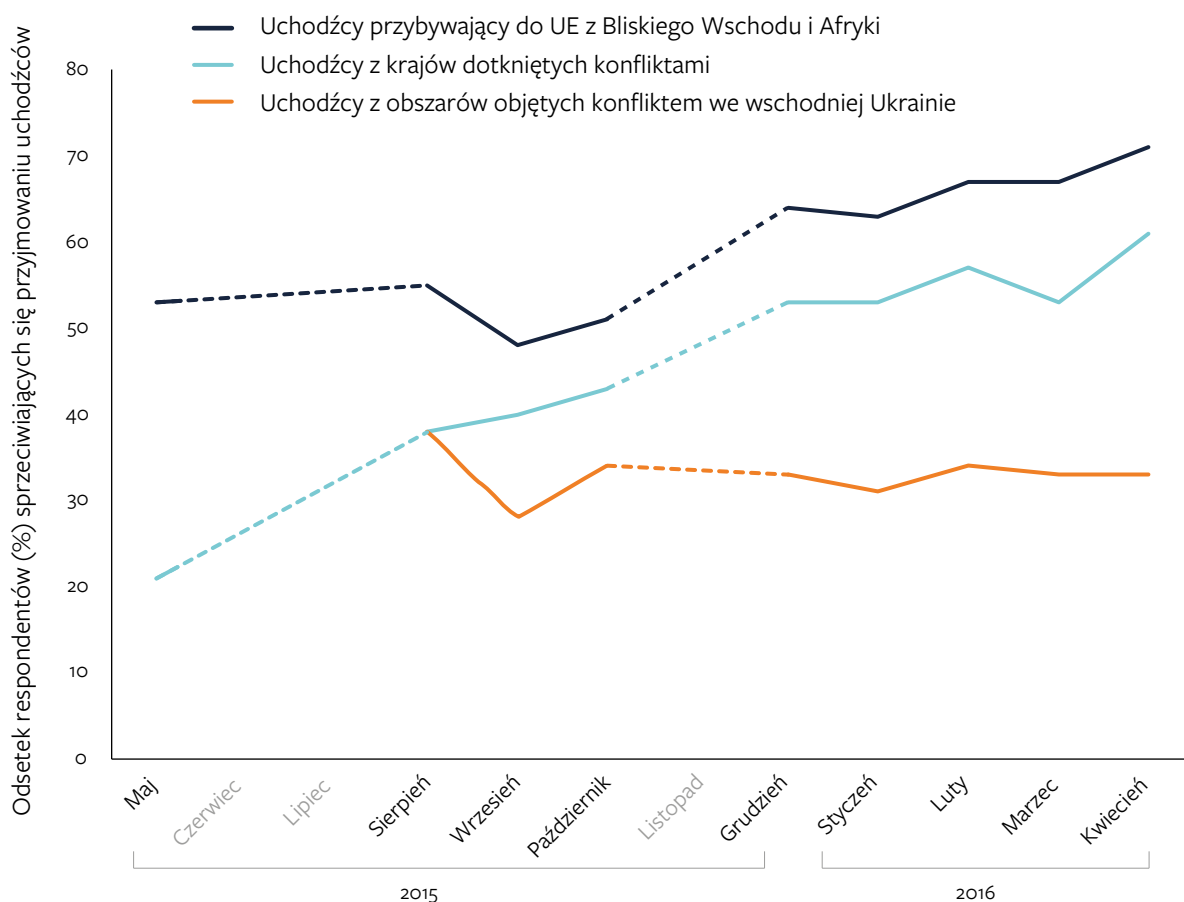
4.2 Rok 2015: odwrócenie pozytywnego trendu?

W 2015 roku opinia publiczna odnośnie imigracji zmieniła się nagle w kierunku negatywnym (Wykres 7; patrz również Bienkowski i Świdowska, 2017; Ipsos, 2017; Claassen i McLaren, 2021; Kaczmarczyk, 2021). Powszechnie przypisuje się to wyeksponowaniu tzw. europejskiego „kryzysu uchodźczego” w okresie poprzedzającym wybory parlamentarne w Polsce w październiku 2015 roku (omówionego w punkcie 5.2). Przesunięcie to było najbardziej zauważalne szczególnie w zakresie postaw wobec uchodźców. Podczas gdy w maju 2015 roku prawie trzy czwarte populacji (72%) zgadzało się, że Polska powinna przyjąć uchodźców z krajów dotkniętych konfliktami, do kwietnia 2016 roku poparcie spadło do zaledwie jednej trzeciej (33%), a ponad sześć na dziesięć osób (61%) było temu przeciwnych (CBOS, 2015a; CBOS, 2021a). Dane CBOS pokazują szczególnie gwałtowny wzrost negatywnych nastrojów wobec uchodźców między październikiem a grudniem 2015 roku (zob. Wykres 9), czyli w okresie, który obejmował zarówno wybory parlamentarne w Polsce, jak i listopadowe ataki terrorystyczne w Paryżu (Bachman, 2016).

Sprzeciw ten rozpowszechniał się w całym spektrum politycznym i w obrębie większości grup demograficznych. Jednak najwyższe jego natężenie obserwowano wśród osób identyfikujących się jako prawicowe, młodszych Polaków (zwłaszcza w wieku 18–24 lat), osób o niższym poziomie

wykształcenia lub mieszkających na wsi (CBOS, 2015b; CBOS, 2018; Mołęda-Zdziech i in., 2021). Badania Centrum Badań nad Uprzedzeniami wykazały, że w latach 2015–2017 akcje rządowe charakteryzujące się przemocą fizyczną lub psychiczną wobec uchodźców (na przykład inwigilacja, przymusowa deportacja lub odpychanie, w tym użycie siły fizycznej) uzyskały najwyższy poziom poparcia, szczególnie w porównaniu z pozytywnymi reakcjami, takimi jak wspieranie uchodźców w procesie integracji (Świdarska i in., 2016; Bieńkowski i Świdarska, 2017; Świdarska, 2017).

Wykres 9 Sprzeciw wobec przyjmowania uchodźców

Uwaga: W przypadku uchodźców z krajów dotkniętych konfliktami uwzględniono również osoby odpowiadające „nie” w odpowiedzi na pytanie „Czy uważasz, że Polska powinna przyjmować uchodźców z krajów dotkniętych konfliktami zbrojnymi?”. W przypadku pozostałych dwóch kategorii uwzględniono osoby odpowiadające „umiarkowanie / zdecydowanie się nie zgadzam” na pytania: „W związku z dużym napływem uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki do niektórych krajów Unii Europejskiej, kraje te nie są w stanie poradzić sobie z tym problemem. Czy uważa Pan(i), że Polska powinna przyjąć część przybywających uchodźców?” oraz „W związku z konfliktem we wschodniej Ukrainie wzrosła również liczba uchodźców z tego kraju. Czy Pana(-i) zdaniem Polska powinna przyjąć ukraińskich uchodźców z terenów objętych konfliktem?”. Dane dotyczące postaw wobec uchodźców ze wschodniej Ukrainy są dostępne dopiero od lipca 2015 r. Brakujące punkty danych na grafice (w czerwcu, lipcu i listopadzie 2015 r.) są przedstawione w formie linii przerywanej.

Źródło: CBOS, 2016

Co istotne, sprzeciw wobec przyjmowania uchodźców ze wschodniej Ukrainy nie wzrósł w tym okresie. Zamiast tego, sprzeciw wobec przyjmowania uchodźców ogółem zaczął wzrastać i zbiegać się ze sprzeciwem wobec przyjmowania uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki, który od początku utrzymywał się na stosunkowo wysokim poziomie (53%) w maju 2015 r. i wzrósł aż do 71% w kwietniu 2016 r. Było to następstwem bardziej negatywnego stosunku do muzułmanów począwszy od 2001 roku, po atakach terrorystycznych w Stanach Zjednoczonych (Klaus i in., 2018). Podczas gdy w 2005 roku nieco mniej niż jedna trzecia (30%) Polaków miała negatywną opinię o muzułmanach, do 2016 roku odsetek ten wzrósł do dwóch trzecich (66%) (Pew Research Center, 2005; Wike i in., 2016). Odzwierciedlając dominujące narracje wokół tych grup, badanie Pew z 2016 roku wykazało, że prawie trzy czwarte (73%) badanych zgodziło się, że uchodźcy opuszczający kraje takie jak Irak i Syria stanowią poważne zagrożenie, podczas gdy podobny odsetek badanych (71%) zgodził się, że uchodźcy zwiększą prawdopodobieństwo wystąpienia terroryzmu w Polsce (Wike i in., 2016).

Począwszy od 2015 zaobserwowano również znaczne pogorszenie w zakresie ogólnych postaw wobec imigrantów. Odzwierciedlając trendy wokół uchodźców, negatywna zmiana była szczególnie widoczna w postawach wobec konkretnych narodowości i grup etnicznych. Dane ESS sugerują wzrost wrogości od 2015 roku wobec imigracji z „biedniejszych krajów spoza UE” oraz imigrantów innej rasy lub z innej grupy etnicznej (Kaczmarczyk, 2021).

Ważne jest jednak, aby nie przeceniać negatywnego zwrotu w ogólnych postawach wobec imigracji. Na przykład, podczas gdy odsetek Polaków wskazujących na pozytywne skutki imigracji gwałtownie spadł w latach 2012/13 i 2015 (patrz Wykres 7), osoby o pozytywnym nastawieniu nadal stanowiły największą grupę, przy czym tylko dwóch na dziesięciu Polaków (20%) wyrażało się negatywnie na ten temat. Podobnie, podczas gdy istotność zagadnienia imigracji również gwałtownie wzrosła (patrz Wykres 8), odsetek wskazujący na imigrację jako kwestię najwyższej wagi, przed którą stoi kraj – nieco poniżej dwóch na dziesięciu respondentów (17%) w 2015 roku – pozostał niski w porównaniu z innymi krajami europejskimi, a zwłaszcza tymi, które przyjmują większą liczbę uchodźców (ODI, n.d.; Eurobarometer, 2015).

4.3 Po 2015 roku: ocieplenie opinii i zmniejszenie wagi znaczenia imigracji

Po 2015 roku natężenie uwagi poświęconej imigracji opadło (patrz Wykres 8), a jednocześnie postawy wobec imigracji znowu zaczęły się stopniowo ocieplać. W połowie roku 2022 połowa Polaków (50%) czuła, że Polska jest lepszym miejscem do życia dzięki imigracji, co prawie osiąga poziom poprzedniego szczytowego notowania 52% w latach 2008/9 (patrz Wykres 7). Ostry wzrost pozytywności może w pewnym stopniu odzwierciedlać nastawienia do niedawnych przybyszów z Ukrainy, co będzie omówione poniżej. Jednocześnie wskazuje on na kontynuację dłuższej tendencji.

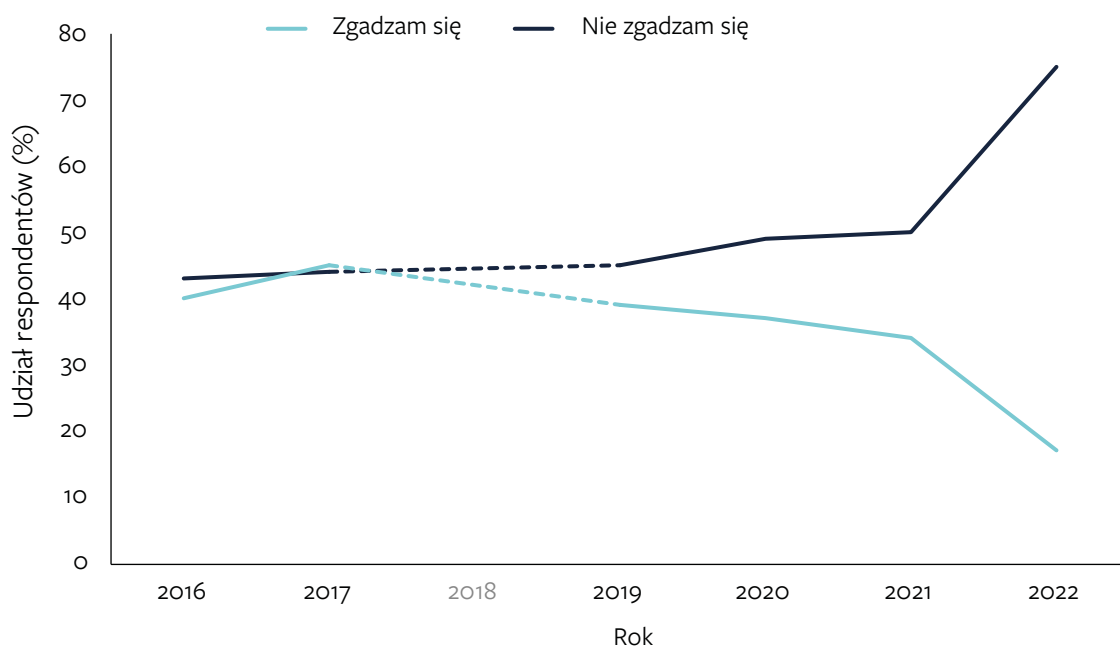
Pomimo trwających negatywnych narracji omówionych w punkcie 5.2, wygląda na to, że szersze nastawienie do uchodźców również ociepliło się po roku 2015. Do 2017 roku badania CBOS

konsekwentnie wykazywały, że ponad połowa Polaków sprzeciwia się przyjmowaniu uchodźców z terenów objętych konfliktem (CBOS, 2017). Jednak z czasem odsetek zdecydowanie przeciwnych zmniejszył się (CBOS, 2018; Molęda-Zdziech i in., 2021).

Nowsze badania sugerują, że pozytywne nastawienie do uchodźców wyraźnie wzrasta. Na przykład na Wykresie 10 przedstawiono dane Ipsos ilustrujące zmianę opinii na temat całkowitego zamknięcia granic Polski dla uchodźców. Podczas gdy największy spadek poparcia dla zamknięcia granic widoczny jest w 2022 roku, w związku z napływem uchodźców z Ukrainy na dużą skalę, ocieplenie nastawienia można zauważyć od 2019 roku, przy czym polska opinia w 2021 roku jest najmniej restrykcyjna spośród 28 badanych krajów (Ipsos, 2022).⁵ W 2021 roku sondaż przeprowadzony przez UNHCR i Kantar wykazał, że zdecydowana większość (77%) zgadza się, że Polska powinna wspierać osoby uciekające przed wojnami i prześladowaniami, a jeszcze wyższy odsetek (93%) deklaruje, że pomógłby uchodźcy, gdyby zaszła taka potrzeba (UNHCR i Kantar, 2021). Dane te były niezwykle podobne do uzyskanych w niemal identycznym badaniu z 2013 roku, co sugeruje, że negatywne narracje i opinie w latach 2015–2016 nie zmieniły zasadniczo postaw społecznych w dłuższej perspektywie (UNHCR, 2021b).

---

5 W 2021 roku około jedna trzecia Polaków (34%) popierała całkowite zamknięcie granic kraju dla uchodźców, co było najniższym odsetkiem spośród 28 badanych krajów (Ipsos, 2022).

Wykres 10 Opinia Polaków na temat zamknięcia granic dla uchodźców

Uwaga: Wykres uwzględnia osoby zgadzające się i niezgadające się ze stwierdzeniem „musimy całkowicie zamknąć nasze granice dla uchodźców – nie możemy w tej chwili przyjąć żadnego z nich”. Dane z 2022 roku zostały zebrane na przełomie kwietnia i maja, po inwazji Rosji na Ukrainę i napływie uchodźców do Polski. Brakujące punkty danych na wykresie (w 2018 roku) są przedstawione w formie linii przerywanej.
Źródła: Ipsos, 2016; 2017; 2019; 2020; 2021; 2022.

Polska opinia była bardziej podzielona w kwestii sytuacji na granicy z Białorusią. Prawdopodobnie związane jest to z silnie sekurytyzowanymi narracjami i retoryką wskazującą, że osoby na granicy nie są „prawdziwymi” uchodźcami (patrz punkt 5.2). Od 2016 do 2021 roku wzrósł odsetek osób zgadzających się ze stwierdzeniem: „Większość cudzoziemców, którzy chcą dostać się do mojego kraju jako uchodźcy, naprawdę nie są uchodźcami. Chcą przyjechać tu tylko z powodów ekonomicznych lub skorzystać z naszych usług społecznych” utrzymywał się na stałym poziomie około 60% (Ipsos, 2016; 2017; 2019; 2020; 2021). Pod koniec 2021 roku CBOS stwierdził, że ponad połowa Polaków (54%) przychylnie ocenia reakcję rządu w sprawie sytuacji na granicy, a dwie trzecie popiera jego plany budowy muru (choć to ostatnie pytanie było sformułowane w sposób nieco sugestywny) (CBOS, 2021b).⁶

Znacznie mniejszym poparciem cieszą się bardziej skrajne aspekty polityki rządu, przy czym prawie trzy czwarte (74%) popiera dostęp dla organizacji humanitarnych na granicy polsko-białoruskiej, a podobny odsetek (71%) popiera dostęp dla mediów (CBOS, 2021b). W grudniu 2021 roku CBOS stwierdził, że ponad połowa Polaków (58%) jest przeciwna zezwoleniu

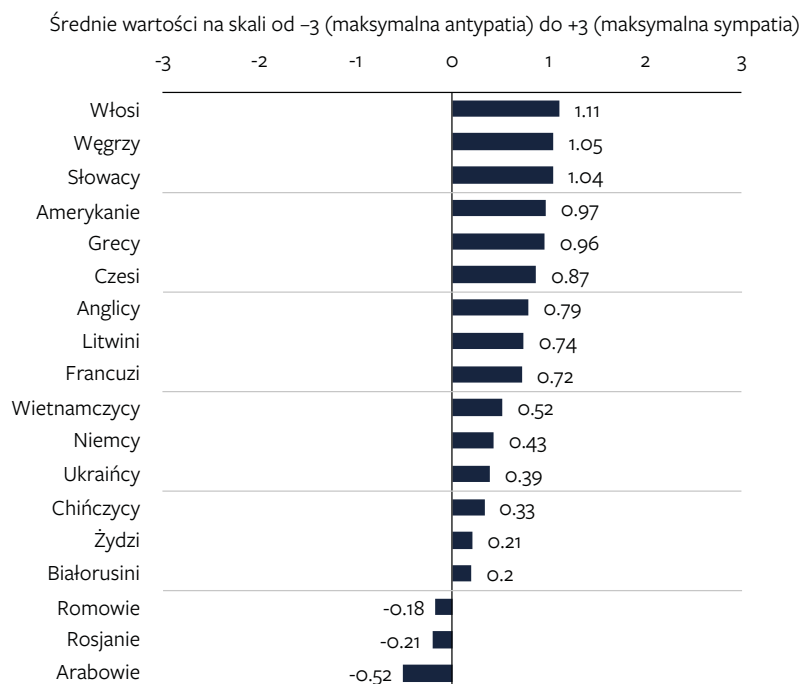
⁶ W sondażu CBOS zapytano „Czy popiera Pan(i) budowę muru na granicy z Białorusią, który utrudniłby nielegalne przekraczanie granicy?” (CBOS, 2021b).

osobom na granicy ubiegania się o azyl (ibid.). W badaniu wskazano duży odsetek respondentów (55%), którzy nie mieli bardzo zdecydowanych poglądów i udzielili odpowiedzi „prawdopodobnie tak/nie” lub „trudno powiedzieć” na pytanie, czy osoby na granicy powinny mieć możliwość ubiegania się o azyl. Taka sytuacja pokazuje, że większość Polaków może być niezdecydowana lub zajmować stanowisko pośrednie, a nie entuzjastycznie popierać twarde stanowisko rządu (CBOS, 2021a).

Jeśli chodzi o postawy imigracyjne w ujęciu ogólnym, Polacy pozostają bardziej pozytywnie nastawieni do migrantów z innych państw członkowskich UE, podczas gdy opinia na temat migrantów spoza UE jest bardziej podzielona (Eurobarometer, 2019a). W 2021 r. największa grupa Polaków (34%) wskazywała zarówno na wyzwania, jak i szanse związane z imigracją osób spoza UE, przy czym podobne proporcje występowały między postrzeganiem jej wyłącznie jako problemu (30%) lub jako szansy (26%) (Eurobarometer, 2021). W tym samym badaniu stwierdzono, że prawie połowa (45%) uważa, że integracja migrantów spoza UE przebiega w Polsce pomyślnie, mimo że podobny odsetek (47%) uważa, że rząd nie robi wystarczająco dużo, aby promować integrację.

Wyraźne różnice widoczne są także w postawach wobec osób pochodzących z różnych krajów spoza UE. W Polsce „migranci spoza UE” obejmują wszystkich: od migrantów zarobkowych z Ukrainy, innych krajów sąsiednich i Azji, po uchodźców i innych migrantów z Bliskiego Wschodu i Afryki. Jak pokazuje Wykres 11, na początku 2022 roku postawy wobec narodowości spoza UE wahały się od względnie neutralnych, ale w ujęciu ogólnym pozytywnych (wobec obywateli Ukrainy, Chin, Wietnamu i Białorusi), przez skłaniające się ku negatywnym (wobec Rosjan), po zdecydowanie negatywne (wobec Arabów). Warto jednak zauważyć, że dane te zostały zebrane przed niedawną inwazją Rosji na Ukrainę, a od tego czasu stosunek do Rosjan prawdopodobnie stał się jeszcze bardziej negatywny. Negatywne postawy wobec muzułmanów nie uległy zmianie. W 2019 roku Eurobarometr stwierdził, że jeden na czterech Polaków czułby się niekomfortowo pracując na co dzień z muzułmaninem. Odsetek ten jest znacznie powyżej średniej dla wszystkich państw członkowskich UE (13%) (Eurobarometer, 2019b).

Wykres 11 Postawy Polaków wobec różnych narodowości / grup społecznych

Uwaga: Dane te pochodzą z badania CBOS, w którym respondenci zostali poproszeni o ocenę swojego stosunku do różnych narodowości/grup w skali od -3 do +3 lub udzielenie odpowiedzi „nie wiem”. Na wykresie przedstawiono średni wynik w skali wszystkich respondentów dla każdej grupy. Badanie zostało przeprowadzone w styczniu 2022 roku, przed inwazją Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku.

Źródło: CBOS, 2022a.

4.4 Postawy wobec ukraińskich uchodźców w 2022 roku: między akceptacją a obawami

Od końca lutego 2022 roku pojawiły się bardzo wyraźne pozytywne tendencje w zakresie postaw wobec ukraińskich uchodźców. W przeddzień rosyjskiej inwazji stosunek do Ukraińców nie był bynajmniej wylewny (patrz Wykres 11). W jednym z badań udokumentowano doświadczenia Ukraińców w Warszawie i okolicach, opisując ich niejednoznaczną pozycję w społeczeństwie: Ukraińcy nie czuli się „ani obcy, ani tacy sami” (Grzymała-Kazłowska i Brzozowska, 2017). Jednak na początku 2022 roku jawne odrzucenie Ukraińców było opinią mniejszościową. W jednym z badań stwierdzono, że zaledwie 6% sprzeciwia się zatrudnieniu Ukraińca w swoim miejscu pracy, a 10% zamieszkaniu Ukraińca w swoim sąsiedztwie (Bulska, 2022). W tym samym badaniu stwierdzono, że postawy znacznie ociepliły się od 2017 roku, co przypisuje się zwiększonemu kontaktowi między Polakami i Ukraińcami w wyniku masowej imigracji oraz zmniejszającym się obawom o wpływ Ukraińców na polski rynek pracy i wartości społeczne.

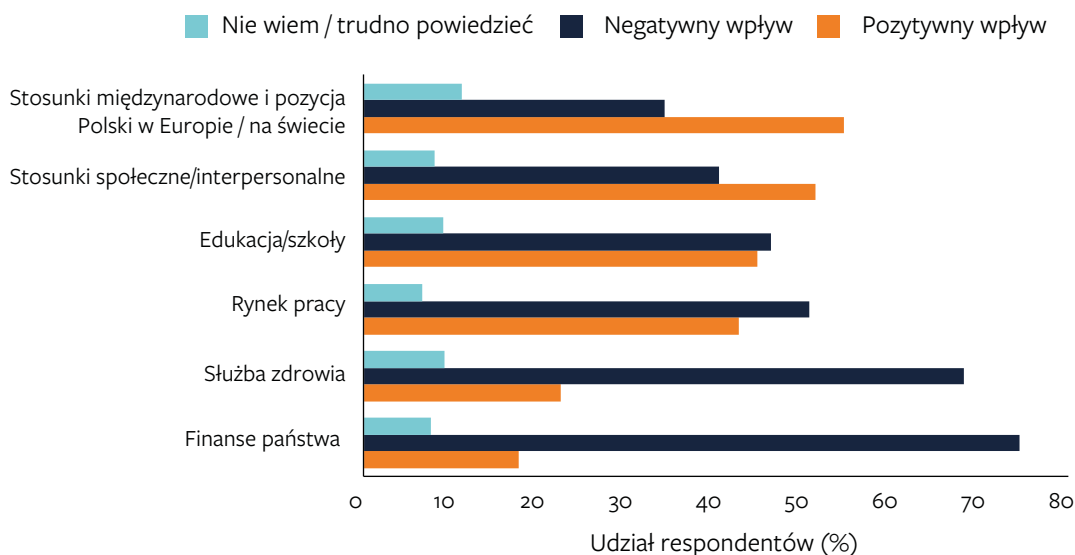
Jak podkreślono powyżej, w latach 2015–2016 stała większość, czyli około dwóch trzecich, popierała przyjmowanie uchodźców z obszarów objętych konfliktem w Ukrainie. Poparcie to wzrosło w następstwie inwazji Rosji. W marcu 2022 roku ponad dziewięciu na dziesięciu Polaków (94%) popierało przyjęcie ukraińskich uchodźców, przy czym w ostatnich miesiącach odsetek ten spadł, ale w listopadzie utrzymywał się na poziomie 83% (CBOS, 2022b; 2022c). Sprzeciw wobec przyjmowania Ukraińców, choć ogólnie niski, wydaje się najwyższy wśród młodszych Polaków, mieszkających w małych miastach lub na wsi oraz wśród osób wykonujących niektóre zawody, na przykład pracujących na stanowiskach związanych z obsługą klienta (prawdopodobnie z powodu postrzeganej konkurencji na rynku pracy) (CBOS, 2022c). W marcu 2022 roku trzy czwarte Polaków wskazało, że w ich miejscu zamieszkania znajdują się osoby uciekające przed konfliktem w Ukrainie, przy czym w miastach odsetek ten wynosił nawet 80% (CBOS, 2022d; 2022e).

Niektóre sondaże sugerują, że przytłaczająco pozytywnym postawom wobec Ukraińców towarzyszyły bardziej pozytywne postawy wobec uchodźców ogółem, na przykład przy gwałtownie spadającym poparciu dla zamknięcia granic Polski dla uchodźców (Wykres 10) i znacznym wzroście poparcia dla prawa do azylu (Ipsos, 2021; 2022). W przypadku odnotowania takich wyników trudno jest stwierdzić, czy odzwierciedlają one rzeczywistą zmianę postaw wobec uchodźców, czy też Polacy po prostu coraz częściej kojarzą termin „uchodźca” z osobami z Ukrainy, wobec których są w zdecydowanej większości przychylni.

Ogólnie rzecz biorąc, sondaże wykazały większościowe poparcie dla reakcji polskiego rządu na kryzys, choć opinie wydają się bardziej pozytywne w odniesieniu do władz lokalnych niż centralnych (CBOS, 2022d; Union of Polish Metropolises, 2022a). Z badania Unii Metropolii Polskich przeprowadzonego wśród mieszkańców 12 największych polskich miast wynika, że ponad trzy czwarte osób (76%), które były świadome działań władz centralnych, postrzegają je pozytywnie. Wśród osób świadomych działań prowadzonych przez władze miast proporcja wyniosła dziewięć na dziesięć (91%) (Union of Polish Metropolises, 2022a).

Niemniej są pewne przejawy obaw dotyczących przyszłości, zwłaszcza w sytuacji przedłużania się kryzysu. W sierpniu, podczas gdy zdecydowana większość (87%) popierała pomoc uchodźcom w przetrwaniu pierwszych kilku miesięcy wojny, mniej niż jedna trzecia (31%) wyrażała swoje poparcie, gdy pytano o pomoc Ukraińcom w przypadku utrzymującego się konfliktu (CBOS, 2022b). Różne źródła wskazują na obawy związane ze skutkami długofalowymi. Na przykład badanie Unii Metropolii Polskich wykazało szczególne obawy o długoterminowe konsekwencje przyjęcia Ukraińców dla finansów państwa i opieki zdrowotnej, choć opinie są bardziej podzielone w odniesieniu do rynku pracy i systemu edukacji (patrz Wykres 12).

Wykres 12 Opinia w największych miastach Polski na temat długoterminowych skutków goszczenia uchodźców z Ukrainy

Uwaga: Na wykresie przedstawiono odpowiedzi na pytanie: „Czy Pana(-i) zdaniem obecność uchodźców z Ukrainy będzie w dłuższej perspektywie korzystna, czy niekorzystna dla Polski i Polaków? Proszę uwzględnić poniższe kwestie...”. Odpowiedzi „zdecydowanie/raczej niekorzystna” klasyfikowane są jako wskazujące na skutki negatywne, natomiast odpowiedzi „zdecydowanie/raczej korzystna” klasyfikowane są jako wskazujące na skutki pozytywne. Badanie obejmuje 12 000 respondentów z 12 największych miast w Polsce.

Źródło: Union of Polish Metropolises, 2022a.

Wydaje się, że na razie obawy związane z długoterminowymi skutkami nie uwidoczniają się w szerokim sprzeciwie wobec obecności Ukraińców w Polsce. Nie wyklucza to jednak możliwości zaistnienia takiej sytuacji w przyszłości, zwłaszcza – jak omówiono w innym miejscu niniejszej pracy – w przypadku braku strategicznych reakcji władz centralnych na tego rodzaju wyzwania. Podczas gdy dane Eurobarometru sugerują, że ważność kwestii imigracji pozostała na niskim poziomie w czerwcu/lipcu 2022 r., po przybyciu na dużą skalę ukraińskich uchodźców, mniej niż jeden na dziesięciu Polaków (8%) zaliczył imigrację do dwóch największych problemów, z jakimi boryka się kraj, przy czym wśród tych wyzwań znalazły się rosnące koszty utrzymania, uznane za najważniejszą kwestię przez ponad sześć osób na dziesięć (62%) (Eurobarometer, 2022). Sugeruje to potencjalną możliwość rozwoju negatywnych postaw, szczególnie jeśli są one połączone narracyjnie z tym wysoce priorytetowym wyzwaniem.

5 Udział, zagrożenia i solidarność: narracje wokół uchodźców i innych migrantów w Polsce

Wokół uchodźców i innych migrantów w Polsce można zidentyfikować wiele odrębnych – choć czasem nakładających się na siebie – narracji. W szczególności odróżnia się grupy migrantów na podstawie ich kraju pochodzenia, jak również powodów, dla których przyjechali do Polski.

5.1 Narracje wokół migracji zarobkowej

Pomimo szybko rosnącej liczby pracowników zagranicznych napływających do Polski, migracja zarobkowa nie jest i nie była w ciągu ostatniej dekady istotnym tematem debaty publicznej (Szałańska, 2020). Mimo jawnego antyimigracyjnego stanowiska rządu PiS, zwłaszcza w kwestii uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki (omówionego w punkcie 5.2), wywiady ujawniły cichą akceptację PiS dla zapotrzebowania Polski na pracowników z zagranicy. Choć komunikaty na ten temat są rzadkością, ministrowie rządu czasami wypowiadali się publicznie na temat wkładu pracowników z zagranicy. Na przykład w czerwcu 2022 roku minister rodziny i polityki społecznej Marlena Małaż podkreśliła w wywiadzie dla mediów, że „cudzoziemcy pracujący w naszym kraju przyczyniają się do rozwoju polskiej gospodarki i częściowo uzupełniają braki kadrowe w wielu branżach (...). Bardzo się cieszymy, że ci ludzie znajdują zatrudnienie w Polsce” (Polskie Radio 24, 2022). Choć polski sektor prywatny nie wypowiada się szczególnie głośno w kwestii pracowników z zagranicy, wywiady sugerują, że odegrał on kluczową rolę wpływając na podejście rządu poprzez prywatny lobbying.

Rzadko jest to kwestia pierwszoplanowa, jednak media, w tym prawicowe, również przedstawiały migrację zarobkową w pozytywnym świetle. Relacje skupiały się na przedsiębiorczości migrantów, jak również na ich aktywności i wnoszony wkład, włączając w to sektor opieki zdrowotnej w kontekście COVID-19 (Ciszak, 2021; Polskie Radio 24, 2022). W przekazach medialnych często zwracano szczególną uwagę na wkład w gospodarkę wnoszony przez pracowników z Ukrainy wjeżdżających do Polski od 2014 roku. Inne grupy pracowników cieszące się pozytywną opinią to Białorusini, Wietnamczycy i Chińczycy.

Środowiska akademickie, społeczeństwo obywatelskie i niektóre media (zwłaszcza lewicowe lub związane z partiami opozycyjnymi) zabierały czasem głos w sprawie braku strategicznej wizji związanej z podejściem rządu do pracowników zagranicznych. Podjęto również pewne próby, w tym ze strony skrajnie prawicowych partii politycznych, aby rozwinąć narrację i zainicjować protesty szkalujące pracowników zagranicznych za odbieranie miejsc pracy obywatelom polskim. Polskie związki zawodowe wykazały mieszane podejście, w niektórych przypadkach powtarzając te narracje, a jednocześnie podejmując nowe kroki w celu zorganizowania i reprezentowania rosnącej

populacji pracowników zagranicznych w Polsce (Kubisa, 2017; Kosz-Goryszewska i Pawlak, 2018). Niemniej rozmówcy sugerowali, że narracje pokazujące pracowników zagranicznych jako zagrożenie dla polskich miejsc pracy mają ograniczoną siłę oddziaływania. Z uwagi na sytuację na rynku pracy istnieje znaczne poparcie dla obecności pracowników zagranicznych w Polsce (patrz Wykres 6), którzy – nawet w sytuacji, gdy poparcie dla imigracji spadło od 2015 roku – w sumie nie byli postrzegani jako zagrożenie dla polskich pracowników (EVS, 2022).

Nie musi to jednak przekładać się na powszechną akceptację społeczną pracowników zagranicznych ani oznaczać, że narracje są powszechnie pozytywne. Dotyczy to zwłaszcza osób należących do narodowości lub grup religijnych, o których, jak omówiono w punkcie 4.3, Polacy wypowiadają się najbardziej negatywnie. W tych przypadkach szersze negatywne narracje i stereotypy, w tym te dotyczące muzułmanów w kontekście azylu, czasem wpływają na sposób odbierania osób przebywających w Polsce z innych powodów. Analitycy wskazują na wzrost przestępstw popełnionych z powodu nienawiści od 2000 roku, prawdopodobnie podsycanych przez dyskryminacyjne narracje, często wymierzonych w muzułmanów i inne mniejszości etniczne lub religijne (Bieńkowski i Świdorska, 2017). Jedno z badań ilustruje, jak sentymenty te dotknęły wysoko wykwalifikowanych migrantów we Wrocławiu, dokumentując doświadczenia rasizmu, w tym przemocy fizycznej, gróźb, mikroagresji i werbalnych wyrazów uprzedzeń (Jaskułowski i Pawlak, 2020). Inne badanie (Never Again Association, 2019) wskazuje na przemoc słowną i ataki fizyczne na ludzi ciemnoskórych, na ludzi postrzeganych jako muzułmanie lub ludzi mówiących obcymi językami.

5.2 Narracje wokół uchodźców

Dominujące narracje wokół uchodźców w Polsce – w dużej mierze głoszone przez rząd PiS i odbijające się echem w konserwatywnych mediach – mają tendencję do rozróżniania „dobrych” i „złych” uchodźców. Rozmówcy wyjaśniali, że „dobrzy” uchodźcy (często pokrywający się z „dobrymi” migrantami) są opisywani jako „zasługujący” na wsparcie Polski. Dotyczy to w dużej mierze uchodźców z krajów Europy Wschodniej postrzeganych jako kulturowo lub etnicznie podobnych do Polaków, lub sytuacji, gdzie wsparcie Polski dla uchodźców wzmacnia pozycję rządu w polityce zagranicznej, na przykład w przypadku Białorusi, a ostatnio Ukrainy (patrz punkt 5.3). Z kolei do „złych” uchodźców zaliczono osoby z Bliskiego Wschodu i Afryki, zwłaszcza z krajów o przeważającym pochodzeniu muzułmańskim i przybywające spontanicznie.⁷

5.2.1 „Fałszywi uchodźcy” i zagrożenia: narracje wokół uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki

Negatywne narracje wokół uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki po raz pierwszy pojawiły się w głównym nurcie dyskursu publicznego w 2015 roku, w samym środku europejskiego „kryzysu uchodźczego” i jako centralny punkt udanej kampanii wyborczej PiS do parlamentu. Uznaje się, że

7 Wyjątek stanowią Afgańczycy, którzy w 2021 roku zostali ewakuowani przez rząd polski (współpracując z rządem lub jego siłami zbrojnymi), ale nie Afgańczycy przybywający spontanicznie.

był to pierwszy raz, kiedy migracja, a zwłaszcza polityka wokół uchodźców, stała się przedmiotem narodowej debaty (Szczepanik, 2018). Negatywne narracje zostały później ożywione przez PiS w wyborach regionalnych w 2018 roku (Main, 2020), a ostatnio w odpowiedzi na wydarzenia na granicy polsko-białoruskiej.

Podczas gdy jawna wrogość wobec uchodźców i muzułmanów była wcześniej domeną małych skrajnie prawicowych środków przekazu, w 2015 roku przedostała się ona do mediów głównego nurtu, które zaczęły informować o „inwazji” i „napaści” na Europę i Polskę przez muzułmańskich uchodźców (Klaus i in., 2018). Od tego czasu negatywne narracje medialne zostały wzmocnione przez zmiany w polskim krajobrazie medialnym pod rządami PiS, w tym bezprecedensowy poziom kontroli rządu nad publicznymi stacjami telewizyjnymi i radiowymi, wraz z finansowym i innym wsparciem dla prywatnych mediów, które odzwierciedlają stanowisko rządu, a także atakowanie krytycznych dziennikarzy (Jaskułowski, 2019; Kalan, 2019; Makarenko, 2022). W 2022 r. Wśród środków przekazu wyróżniających się negatywną narracją na temat uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki, są Gazeta Polska Codziennie i Do Rzeczy, które w 2022 r. według Instytutu Monitorowania Mediów (IMM) zajmują dwie szczytowe pozycje wśród opiniotwórczych tygodników w Polsce (IMM, 2022).⁸

Negatywna narracja wokół tych grup odbija się echem w części wpływowego Kościoła katolickiego w Polsce. W odpowiedzi na wezwanie papieża z 2015 roku do przyjęcia muzułmańskich uchodźców polski episkopat wydał niezobowiązujące oświadczenie, że kwestia ta należy przede wszystkim do rządu (Goździak i Márton, 2018; Narkowicz, 2018). Poszczególni duchowni zajmowali wyraźnie zróżnicowane stanowiska, podczas gdy jedni jawnie popierali, inni głośno sprzeciwiali się przyjmowaniu muzułmańskich uchodźców (Goździak i Márton, 2018). Wśród osób wyrażających sprzeciw znalazły się osoby religijne związane ze znanymi mediami, w szczególności z Radiem Maryja, konserwatywną stacją radiową założoną przez katolickiego księdza Tadeusza Rydzka (patrz Radio Maryja, 2021).

Uchodźcy z Bliskiego Wschodu i Afryki są opisywani jako niebędący „prawdziwymi uchodźcami”, lecz migrantami ekonomicznymi. Ta koncepcja – która, jak omówiono w punkcie 4.3, zyskała duże poparcie – jest zakorzeniona w przekonaniu, że „prawdziwi” uchodźcy to ci, którzy są w widocznej potrzebie, biedni i bezbronni, wraz z założeniem, że kobiety, dzieci i osoby starsze najlepiej pasują do tego opisu. Relacje telewizyjne i dyskurs w mediach społecznościowych w 2015 roku wokół osób przybywających z Bliskiego Wschodu i Afryki do Europy były zdominowane przez zdjęcia młodych mężczyzn rozmawiających przez telefony komórkowe i noszących zachodnie ubrania (Goździak i Márton, 2018).

Wielu analityków wskazywało na pojawienie się od 2015 roku ksenofobicznej, rasistowskiej i islamofobicznej retoryki, ukazującej muzułmańskie przyjazdy uchodźców jako zagrożenie dla

---

8 Ranking mediów opiniotwórczych IMM powstał na podstawie analizy częstotliwości cytowania poszczególnych źródeł medialnych w mediach społecznościowych, drukowanych, radiu i telewizji.

kultury, zdrowia i bezpieczeństwa Polski (Łodziński i Szonert, 2016; Cap, 2017; Goździak i Márton, 2018; Klaus i in., 2018; Szałańska, 2020; Molęda-Zdziech i in., 2021). Jak omówiono w punkcie 4.2, narracje te znalazły znaczne poparcie, często opierając się na powszechnych stereotypach dotyczących muzułmanów i Afrykanów. Na przykład grupy skrajnie prawicowe często powoływały się na pamięć polskiego króla Jana III Sobieskiego, zapamiętanego jako obrońcę chrześcijańskiej Europy przed Osmanami w XVII wieku (Goździak i Márton, 2018). Jeden z przedstawicieli organizacji kierowanej przez migrantów wyjaśnił, że wielu Polaków przez długi czas postrzegało Afrykanów jako niewykształconych, biednych i przenoszących choroby. Rozmówca opisał sesję z dziećmi w polskich szkołach, wyjaśniając: „Pokazuję im zdjęcia prawdziwej Afryki. Piękne miasta. Mówią: „Nie, to niemożliwe, Afryka nie może taka być”.

W 2015 roku rzekome zagrożenie dla zdrowia, jakie stanowią przybywający do Europy uchodźcy, stało się ważnym tematem w dyskursie publicznym (ostatnio był on mniej widoczny). W serii niechlubnych uwag w październiku 2015 r., powtórzonych później przez prezydenta Andrzeja Dudę, prezes PiS Jarosław Kaczyński zasugerował, że przybywający uchodźcy przynieśli już „oznaki bardzo niebezpiecznych chorób, których nie widziano w Europie od bardzo dawna” (Al Jazeera, 2015; Molęda-Zdziech i in., 2021: 184).

Narracje skupiające się na zagrożeniach kulturowych koncentrowały się na przyjazdach muzułmanów do Polski jako kraju katolickiego, sugerując, że będą oni dążyć do narzucenia własnej religii, wartości kulturowych i obyczajów (Bachman, 2016; Szałańska, 2020). Takie narracje często czerpią z przesadnych, a często wręcz fałszywych wyobrażeń o muzułmańskiej imigracji do innych części Europy. Na przykład we wrześniu 2015 roku Jarosław Kaczyński wygłosił w parlamencie szeroko relacjonowane przemówienie, wskazując na różne takie „przykłady” w całej Europie i mówiąc: „Czy naprawdę chcecie, żeby to samo stało się w Polsce: żebyśmy przestali czuć się u siebie we własnym kraju?” (cyt. za Krzyżanowska i Krzyżanowski, 2018: 615). Wypowiedź ta jest osadzona w kontekście szerszych apeli PiS i mediów wspierających tę partię o zachowanie tradycyjnych polskich wartości w obliczu postrzeganych zagrożeń. Na przykład redaktor naczelny *Do Rzeczy* mówił o rzekomym podwójnym zagrożeniu ze strony islamu i „ruchów feministyczno-homoseksualnych”, które „dążą do całkowitego podboju świata” (*Do Rzeczy*, 2019).

Od 2015 roku w narracjach skupiających się na bezpieczeństwie starano się łączyć muzułmańskie przyjazdy do Europy z zagrożeniami terrorystycznymi, które później zostały przedstawione jako uzasadnione po kolejnych atakach terrorystycznych w całej Europie (Szałańska, 2020). Narracje skupiające się na bezpieczeństwie przedstawiały również mężczyzn-uchodźców jako seksualnie agresywne zagrożenie dla polskich kobiet. Na przykład kontrowersyjna okładka w *Sieci*, popularnego prawicowego tygodnika, po nieudowodnionych masowych atakach seksualnych na kobiety w Kolonii, odnosiła się w nagłówku do „islamskiego gwałtu na Europie” (Goździak i Márton, 2018).

Ostatnio rząd PiS głośno mówił o rzekomym zagrożeniu bezpieczeństwa, jakie stanowią uchodźcy przybywający na granicę polsko-białoruską. Zablokowanie mediom dostępu do granicy przyczyniło się do powstania próżni informacyjnej, którą rząd, wspierany przez prawicowe media,

opisując sytuację jako „wojnę hybrydową” zainicjowaną przez władze na Białorusi, przy rzekomej współpracy między przybyszami na granicy a białoruskimi i rosyjskimi siłami bezpieczeństwa (Babakova i in., 2022), wypełnił wysoce upolitycznionymi narracjami o zagrożeniu, które to narracje umożliwiały zastosowanie nadzwyczajnych środków w imię bezpieczeństwa. Jeden z rozmówców opisał twarde stanowisko partii jako próbę wyprzedzenia bardziej ekstremalnych partii prawicowych, które mogłyby próbować zdobyć poparcie poprzez manipulowanie kryzysem. Inny rozmówca, dziennikarz, wyjaśnił, że zaangażowanie reżimu Łukaszenki na Białorusi w transport ludzi do granicy stworzyło bardzo złożoną sytuację w debacie publicznej: „Nawet ludzie, którzy znają sprawę i są otwarci na przyjęcie uchodźców przybywających do Polski, wciąż szukają odpowiedzi na pytanie, jaka jest właściwa strategia, żeby to zrobić i pomóc ludziom, nie pomagając jednocześnie Łukaszence”.

Narracje o zagrożeniach były częścią szerszej cechy dominującego dyskursu, w ramach którego starano się zakotwiczyć dyskusję wokół przyjazdów z Bliskiego Wschodu i Afryki w opowieści o „nas” i o „nich”. W okresie poprzedzającym wybory parlamentarne w 2015 roku PiS wykorzystało powszechną podejrzliwość wobec „brukselskich elit” – a w szczególności Angeli Merkel – próbujących narzucić Polsce swoją wolę poprzez proponowany unijny program relokacji i ostro skrytykowało rzekome przyzwolenie ówczesnego rządu Platformy Obywatelskiej na jego realizację (Szczepanik, 2018; Szałańska, 2020).⁹ Moment ten został opisany jako „jeden z najgłośniejszych i najbardziej dzielących” sporów w polskim życiu politycznym (Mołęda-Zdziech i in., 2021: 183). Cap (2017) wyjaśnia, jak obok odwołania się do suwerenności, PiS skutecznie czerpało z szerszej wizji polskiej tożsamości, stawiając „nas” (zasługujących na wolność, bezpieczeństwo i prawo wyboru, kogo przyjąć) w opozycji do „nich” (zagrożający „inni” jak i również europejskie elity). W listopadzie 2015 r. we Wrocławiu odbył się wiec przeciwko unijnemu programowi relokacji, podczas którego tysiące osób maszerowało, wykrzykując antyislamskie hasła. Kulminacją było spalenie kukły chasydzkiego Żyda owiniętego w unijną flagę (Goździak i Márton, 2018).

Odwołania do suwerenności i polityki tożsamości wzmocnia narracja, w ramach której wysuwany jest argument, że w przeciwieństwie do innych krajów Europy Zachodniej o kolonialnej przeszłości, Polska nie ponosi odpowiedzialności wobec uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki.¹⁰

Przykładowo cytuje się Kaczyńskiego, który w 2015 roku argumentował: „Nie eksploatowaliśmy krajów, z których dziś pochodzą uchodźcy. Nie wykorzystywaliśmy ich pracy, nie zapraszaliśmy ich do Europy. Mamy pełne moralne prawo powiedzieć: »Nie!«”. (cyt. za Szałańska, 2020: 29). Jednocześnie PiS starało się pokazać, że Polska przyjęła już duże liczby osób uciekających przed wojnami w Czeczenii i konfliktem na Ukrainie, a tym samym wzięła na siebie znaczną odpowiedzialność w rozwiązywaniu problemów uchodźców na kontynencie. W 2015 roku

9 Partia Platforma Obywatelska to centrowa partia polityczna założona w 2001 roku. Partia ta rządziła przez dwie kadencje w latach 2007-2015 pod kierownictwem Donalda Tuska jako przewodniczącego koalicji z Polskim Stronnictwem Ludowym.

10 Należy zauważyć, że niektórzy lewicowi komentatorzy zakwestionowali „niekolonialną” przeszłość Polski (patrz np. Radynsky, 2014; Leszczyński, 2019).

ówczesny rząd Platformy Obywatelskiej nie zdołał przedstawić pozytywnego argumentu na rzecz odpowiedzialności Polski za przyjmowanie uchodźców, zamiast tego formułując swoje poparcie dla unijnego programu relokacji w kategoriach potrzeby okazania solidarności z innymi państwami członkowskimi UE, a nie zobowiązań wobec przybywających uchodźców (Szałańska, 2020).

5.2.2 Prawa człowieka, wartości katolickie i solidarność: głosy sprzeciwu i alternatywne narracje

Niektórzy wskazywali na europejskie, katolickie i polskie wartości, a także normy w ramach praw człowieka, aby podkreślić potrzebę empatii, solidarności, współczucia i tolerancji w odpowiedzi na przybycie uchodźców. W 2015 roku Zjednoczona Lewica, sojusz lewicowych partii politycznych, podkreśliła potrzebę solidarności z uchodźcami (Szałańska, 2020). Inne głosy poparcia wyrazili członkowie władz lokalnych, liberalno-lewicowe media (na przykład Gazeta Wyborcza) przedstawiciele kościoła i naukowcy (Klaus i in., 2018; Narkowicz, 2018; Main, 2020; Klimowicz, 2022). W 2016 roku opublikowano list, w którym przedstawiciele różnych kościołów wzywali Polskę do podtrzymania narodowej tradycji gościnności (Narkowicz, 2018), a w następnym roku dwunastu prezydentów miast z Platformy Obywatelskiej opublikowało wspólny list zobowiązujący do współpracy na rzecz wsparcia integracji migrantów, wywołując tym samym ostrą krytykę i groźby przemocy (Buras, 2019; Main, 2020).¹¹

Polskie społeczeństwo obywatelskie starało się przedstawić alternatywne narracje wokół uchodźców poprzez publiczne i polityczne rzecznictwo, działania edukacyjne w szkołach i społeczności, a także poprzez działania, których celem było łączenie społeczności (Goździak i Márton, 2018; Goździak i Main, 2020). Często jest to osadzone w kontekście szerszej pracy nad dyskryminacją, edukacją wielokulturową i dezinformacją. Jedna z organizacji pozarządowych w Warszawie utworzyła ligę piłkarską, której celem jest zbliżenie Polaków, uchodźców i innych migrantów (Mayblin i in., 2016).

Wydaje się, że złość na reakcje rządu i społeczeństwa w 2015 roku była motorem rozwoju polskich organizacji pozarządowych wspierających uchodźców. Jeden z przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego opisał powstanie swojej organizacji w 2015 roku jako „reakcję na falę pogardy wobec uchodźców rozprzestrzeniającą się w polskim Internecie”. Jednak rozmówcy opisywali te organizacje jako „trochę samotny głos” pozostający „na peryferiach”. Od 2015 roku zmagają się one w Polsce z wrogim środowiskiem, w tym z utratą funduszy unijnych, wcześniej przekazywanych za pośrednictwem rządu, oraz z antagonizmem ze strony społeczeństwa (Goździak i Main, 2020).

11 W niektórych przypadkach sprzeciw wobec wsparcia dla uchodźców okazywany przez prezydentów miast przerodził się w mowę nienawiści. Na przykład w 2017 roku nacjonalistyczna organizacja młodzieżowa opublikowała fałszywy „publiczny akt zgonu” prezydentów miast, którzy wypowiadali się na rzecz uchodźców (Buras, 2019). Obejmowało to prezydenta Gdańska, Pawła Adamowicza, lidera ruchu prezydentów miast na rzecz uchodźców, którego zabójstwo w 2019 roku niektórzy wiążą z jego głośnym poparciem dla uchodźców (Buras, 2019; Cienski, 2019).

Od niedawna wydaje się, że alternatywne narracje przybrały na sile w odpowiedzi na sytuację na granicy polsko-białoruskiej. Podejście rządu skryształowało odpowiedź społeczeństwa obywatelskiego, które utworzyło Grupę Granica, platformy 61 polskich organizacji pozarządowych (Grupa Granica, 2022). Lokalne społeczności wzdłuż granicy okazały otwartość na przybyszów, udzielając im pomocy, a w niektórych przypadkach oferując miejsce do ukrycia się przed strażą graniczną (Surmiak-Domańska, 2021; Tondo, 2021). Niektórzy odwoływali się do wysiłków własnych dziadków, którzy ukrywali Żydów podczas Holokaustu, przy czym potomkowie ocalałych z Holokaustu byli jednymi z najgłośniejszych krytyków podejścia rządu (Gazeta Wyborcza, 2021; Tondo, 2021). Wyraźna krytyka płynęła też od lokalnych liderów. W listopadzie 2021 roku burmistrz Michałowa, miasta, które stało się centrum protestów przeciwko podejściu rządu, opublikował list otwarty do premiera i Rady Europy, określając sytuację jako tragedię humanitarną (Michalów Town Hall, 2021). Ze swojej strony rząd pochwalił „bohaterstwo polskich oficerów i żołnierzy” na granicy, a osoby pomagające ludziom usiłującym ją przekroczyć, potępił jako „głupców i zdrajców” (Government of Poland, 2022).

Jeden z przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego wyjaśnił, że wezwania do bardziej humanitarnego podejścia spotkały się z dużo szerszym poparciem niż w 2015 roku. Od 2021 roku było „zupełnie inaczej; grupy takie jak organizacje LGBTQ, organizacje feministyczne, działacze ekologiczni, działacze młodzieżowi naprawdę otwarcie wspierały tę sprawę”. Ten sam rozmówca podkreślał wsparcie ze strony polskich celebrytów, którzy osobiście odwiedzili granicę i publicznie wypowiadali się na temat panującej tam sytuacji. Krytyczne stanowisko odnośnie akcji rządu polskiego do sytuacji na granicy wyraziły również dwie z najbardziej godnych uwagi organizacji ukraińskich w Polsce, Fundacja Nasz Wybór i Związek Ukraińców w Polsce. W ich wspólnym oświadczeniu można przeczytać: „Zdumiewa nas, że Polska, która tak pomaga uchodźcom ukraińskim, z okrucieństwem wywozi do lasu rodziny pozaeuropejskich uchodźców i bezwstydnie wyrzuca ich do Białorusi (cyt. za: Pszczółkowska, 2022b).

5.3 Narracje wokół uchodźców z Ukrainy

5.3.1 Narracje o wsparciu i solidarności

Od momentu przybycia do Polski pod koniec lutego 2022 roku ukraińscy uchodźcy spotkali się z jednoznacznie pozytywnym przyjęciem w całym polskim życiu publicznym, począwszy od wszystkich szczebli władzy, poprzez media i osoby publiczne, aż po całe polskie społeczeństwo. Już od pierwszych dni kryzysu Polacy korzystali z mediów społecznościowych, a w wielu przypadkach udawali się na granicę, aby koordynować i oferować wsparcie. W wielu badaniach przeprowadzonych w kolejnych miesiącach około dwie trzecie respondentów stwierdziło, że podjęło działania wspierające Ukraińców (CBOS, 2022e; Ipsos, 2022; Theus, 2022; Union of Polish Metropolises, 2022a). Jak wspomniano w Ramce 5, w tej fali wsparcia znaczącą rolę odegrały przedsiębiorstwa różnej wielkości.

Najczęstszą formą pomocy było wsparcie rzeczowe (np. ubrania lub żywność), a następnie pomoc finansowa (CBOS, 2022d; 2022e). Inne formy wsparcia obejmują specjalne sklepy, w których Ukraińcy mogą bezpłatnie zaopatrzyć się w artykuły pierwszej potrzeby, gotowanie posiłków w schroniskach, obsadzanie punktów pomocy dla Ukraińców oraz oferty transportu lub zakwaterowania (Pszczółkowska, 2022b; UNHCR, 2022c). Badania wykazały, że od 4% do 7% Polaków gościło Ukraińca w swoim domu (Dražanová i Geddes, 2022; Polish Economic Institute, 2022).

Ramka 5 Wsparcie sektora prywatnego dla uchodźców z Ukrainy

Sektor prywatny odegrał ważną rolę w reakcji na ukraińskich uchodźców. Rozmówcy zauważyli, że w wielu przypadkach był to pierwszy raz, kiedy polskie firmy udzieliły wsparcia uchodźcom, wcześniej uznając to za politycznie kontrowersyjne lub „złe dla ich wizerunku”.

Na początku konfliktu organizacje pozarządowe i władze lokalne informowały o bardzo dużej liczbie darowizn finansowych i rzeczowych. Jeden z pracowników polskiej organizacji pozarządowej wyjaśnił: „Kiedy zaczęła się wojna na Ukrainie, to było absolutne szaleństwo. Ludzie rzucali w nas pieniędzmi”. Inny wspominał z kolei, że było „mnóstwo korporacyjnych darczyńców (...) pukających do naszych drzwi, nie musieliśmy ich przekonywać do darowizny. Spontanicznie podchodzą i oferują wsparcie”. Władze lokalne zauważyły podobny wzorzec zachowań.

Wiele polskich firm przed rokiem 2022 zatrudniało dużą liczbę ukraińskich migrantów, więc bezpośrednio oferowało im pomoc, na przykład w postaci sprowadzenia rodziny do Polski lub umożliwienia powrotu na Ukrainę, by walczyć. Polskie firmy posiadające biura na terenie Ukrainy pomagały tamtejszym pracownikom w opuszczeniu kraju, zapewniając im niekiedy wsparcie, np. mieszkaniowe, w Polsce.

Inne formy pomocy obejmowały przekazanie przestrzeni fizycznej lub czasu pracowników. Polski bank mBank, we współpracy z Polskim Centrum Pomocy Międzynarodowej, zorganizował w swojej siedzibie centrum edukacyjne dla dzieci (Strzałkowski, 2022). Przedsiębiorstwa w Lublinie oddelegowały pracowników do wolontariatu w schroniskach i zaoferowały władzom miasta możliwość bezpłatnego korzystania ze swoich magazynów. Jedna z rozmówczyń opowiedziała, że jej syn pozwalał Ukraińcom przebywać za darmo w swoim hotelu. Inny rozmówca wyjaśnił: „Mój brat ma firmę, nie potrzebuje już więcej pracowników, ale nadal przyjmuje nowych pracowników [Ukraińców], żeby dać im pracę. To jest czas kryzysu, więc mogą sobie pozwolić na zatrudnienie dodatkowej osoby lub dwóch”. Rozmówcy mówili o tym, że również polski sektor prywatny stopniowo przystosowywał się do Ukraińców jako kluczowej grupy konsumentów, np. tłumacząc reklamy na język ukraiński. Kilku rozmówców informowało, że międzynarodowe korporacje posiadające biura w Polsce zaczęły badać możliwości wspierania dostępu Ukraińców do rynku pracy poprzez przekwalifikowanie i szkolenie językowe.

Ta pozytywna reakcja nie zawsze obejmowała wszystkich uciekających przed konfliktem, a z anegdotycznych doniesień wynika, że Polacy niechętnie udzielali pomocy nie-Ukraińcom, a nawet prosili o to, by nie gościć u siebie takich osób. We wczesnych tygodniach konfliktu pojawiły się doniesienia o polskich grupach nacjonalistycznych w Przemyślu (przygranicznym mieście), których celem stali się uchodźcy o innym kolorze skóry (Babakova i in., 2022). Takie nastroje nie wydają się jednak powszechne: jeden z sondaży z końca marca wykazał, że przytłaczająca większość (84%) zgodziła się, że wszyscy uchodźcy uciekający z Ukrainy powinni być traktowani tak samo, w przeciwieństwie do mniejszości (13%), która uważała, że ci z ukraińskim paszportem powinni być traktowani priorytetowo (cyt. w Pszczołkowska, 2022b).

5.3.2 Od roli Rosji po demografię uchodźców: dlaczego narracje oferujące wsparcie zyskały na popularności

Istnieje wyraźna różnica między dominującymi narracjami otaczającymi uchodźców z Ukrainy a tymi z Bliskiego Wschodu i Afryki (patrz np. Sandecki, 2022). Istnieją różne, nakładające się na siebie czynniki, które wyjaśniają ewolucję tych rozbieżnych narracji oraz to, dlaczego znalazły one poparcie polskiej opinii publicznej. Niektórzy rozmówcy wskazywali na wpływ rasizmu i islamofobii. Jak omówiono powyżej, negatywne narracje dotyczące uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki często opierają się na od dawna istniejących stereotypach. W szerszym ujęciu literatura ilustruje, jak narracje przedstawiające uchodźców i innych migrantów jako zagrożenie lub promujące narrację „my” kontra „oni”, odnoszą sukces, gdy są ujęte w sposób, który rezonuje z szerszym światopoglądem jednostek i z ich podstawowymi poglądami na temat obcych kulturowo (Dempster i Hargrave, 2017; Esses i in., 2017; Banulescu-Bogdan, 2022).

Pod wieloma względami to właśnie takie samo odwołanie się do leżących u podstaw światopoglądów Polaków, wartości i doświadczeń pokazuje, dlaczego wspierające narracje

wokół Ukraińców znalazły niemal powszechną akceptację. Profil demograficzny ukraińskich przybyszów, którzy ze względu na pobór wojskowy ukraińskich mężczyzn w przeważającej mierze byli kobietami, dziećmi i osobami starszymi, ściśle odwzorował obraz „prawdziwego” uchodźcy, budowany w wyobraźni Polaków od 2015 roku. Utrudniło to utrwalenie się narracji skupiających się na „zagrożeniu” w taki sposób, jak miało to miejsce w przypadku innych populacji uchodźców (Dražanová, 2022).

Być może najważniejszym czynnikiem krystalizującym pozytywne narracje zakorzenione w solidarności jest fakt, że Ukraińcy uciekają przed rosyjską agresją. Narracja Ukrainy jako ofiary i Rosji jako agresora (Barton Hronešová, 2022) współbrzmi z polskimi historycznymi doświadczeniami oporu wobec większych, potężniejszych państw, w szczególności Rosji. Jednocześnie rozmówcy wskazywali na ogólny brak wiedzy o konfliktach na Bliskim Wschodzie i w Afryce, ich złożoność i fizyczną odległość od Polski, jako czynniki utrudniające Polakom empatię i zrozumienie powodów, dla których uchodźcy z tych regionów opuścili swoje kraje pochodzenia.

Różni rozmówcy wyjaśniali, że konflikt na Ukrainie wywołał szczególnie silne poczucie solidarności i poczucie, że Polacy mogli, jak to ujął jeden z nich, „zobaczyć siebie w Ukraińcach”. W ten sposób, w przeciwieństwie do uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki, Ukraińcy są przedstawiani w popularnych narracjach jako część „nas” – walczących o wolność i wartości europejskie – w obliczu „nich”, zdefiniowanych jako Rosja i jej sojusznicy. Jeden z dziennikarzy stwierdził: „Wiemy dzięki naszej historii, co Moskwa znaczy dla Ukraińców i dla nas... Z powodu Rosji, z powodu Putina wiedzieliśmy, że zrobimy wszystko, żeby pomóc ludziom, którzy są w takim niebezpieczeństwie”. Jeden z urzędników władz lokalnych zauważył, że obrazy ukraińskich miast w ruinie przywołały obrazy polskich miast zniszczonych podczas II wojny światowej. Inny rozmówca wyjaśnił, że nawet przed niedawnym wybuchem konfliktu, ruch protestacyjny Majdan na Ukrainie w latach 2013–2014 wzbudził wśród Polaków nowe poczucie szacunku dla Ukraińców, wskazujący na ich, odzwierciedlające naszą własną historię Polski, pragnienie do zerwania więzi z Rosją na rzecz bliższego sojuszu z Europą Zachodnią, a w szczególności z UE (Konieczna-Sałamatin, 2015; Grzymała-Kazłowska i Brzozowska, 2017). Istnieje również powszechne poczucie, że Ukraińcy walczą w obronie szerszych europejskich wolności, i również że sama wolność Polski jest zagrożona. Jak opisał to jeden z pracowników organizacji pozarządowych: „Jeśli Ukraińcy przegrają, zostaniemy zaatakowani jako następni”.

Wreszcie narracje o solidarności z ukraińskimi uchodźcami czerpią z podstawowych wyobrażeń o Ukraińcach w Polsce – na przykład jako o tych, których wkład pomaga w rozwoju polskiej gospodarki – a także z wcześniejszych doświadczeń, kontaktów i relacji z nimi. Z kolei stosunkowo niewielka liczba uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki, zwłaszcza poza dużymi miastami – i szerszej homogeniczność etniczną Polski – oznacza, że możliwości kontaktu interpersonalnego z tymi grupami były znacznie bardziej ograniczone. Rozmówcy podkreślali poczucie swojskości między Polakami i Ukraińcami oraz coraz bliższe relacje wewnątrzgrupowe po masowej migracji Ukraińców do Polski po 2014 roku. Jeden z rozmówców wyjaśniał: „Každy, kogo znam, ma znajomego z Ukrainy. Mają tam rodziny, znajdują tam męża lub żonę”. Znaczenie tego faktu

podkreśla szersza literatura, która wskazuje na kontakty wewnątrzgrupowe jako kluczowy środek redukcji uprzedzeń (Pettigrew i Tropp, 2006; Dempster i Hargrave, 2017; Dennison i Dražanová, 2018). Pozytywne narracje wokół Ukraińców są również zakorzenione w poczuciu kulturowej i historycznej bliskości między Polakami i Ukraińcami (Dražanová, 2022). Często wspomina się również okres, kiedy Ukraina stanowiła część Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Ta wspólna historia nie zawsze była jednak łatwa. Przede wszystkim dziesiątki tysięcy etnicznych Polaków zostało zamordowanych przez etnicznych Ukraińców pod koniec II wojny światowej. Wydarzenie to jest wciąż w pamięci starszych pokoleń Polaków, choć w dużej mierze odwołują się do niego jedynie skrajnie prawicowe podmioty, na przykład partia Konfederacja (patrz na przykład Konfederacja, 2022).

5.3.3 Perspektywy długoterminowe

Wywiady, potwierdzone szerszymi doniesieniami i analizami medialnymi (MEDAM, 2022; Nowosielska, 2022; Theus, 2022), wskazują, że wsparcie finansowe i materialne oferowane Ukraińcom przez zwykłych obywateli Polski zmniejsza się z czasem, co sugeruje, że Polacy są coraz bardziej zmęczeni lub mniej zdolni do oferowania wsparcia, zwłaszcza w kontekście wzrostu inflacji i cen energii. Rozmówcy wskazywali na anegdotyczne przykłady osób goszczących Ukraińców, które były sfrustrowane i postanowiły zakończyć udzielanie wsparcia.

Rozmówcy byli podzieleni co do tego, na ile ich zdaniem zaczęły się pojawiać negatywne narracje na temat Ukraińców. Niektóre z takich narracji były rozpowszechniane przez skrajnie prawicowe media i polityków, w szczególności przez partię Konfederacja. Niektórzy analitycy wskazywali również na możliwe wysiłki Rosji w celu szerzenia dezinformacji, która mogłaby wywołać napięcia społeczne między Polakami i Ukraińcami (Boni i in., 2022). Część dyskursu w mediach społecznościowych i niektóre artykuły w mediach skupiły się na rzekomych przywilejach uchodźców względem obywateli polskich, rosnących cenach i kolejkach po świadczenia opieki medycznej, a nawet krytykowały „ukrainizację” Polski (EDMO, 2022; Gospodarka Podkarpacka, 2022; Nikolov i Hudec, 2022; Piwar, 2022; Trojan, 2022). Podobnie jak w przypadku narracji dotyczących innych grup uchodźców, głosy krytyczne zwracały niekiedy uwagę na to, jak ukraińscy uchodźcy postrzegani byli poza ramami obrazu potrzebującego uchodźcy, który „zasługuje” na pomoc. Na przykład krytycy wskazywali na Ukraińców noszących designerskie ubrania lub jeżdżących luksusowymi samochodami (patrz np. Babakova i in., 2022).

Ogólnie rzecz biorąc, jawne wsparcie dla takich krytycznych narracji było uważane za stanowisko skrajne, choć istnieją anegdotyczne przykłady napięć narastających „pod powierzchnią”, szczególnie wśród Polaków o niskich dochodach. Dane Centrum Polityki Migracyjnej (CPM) wskazują, że około czterech na dziesięciu Polaków zgadza się ze stwierdzeniem, że polski rząd traktował ukraińskich uchodźców trochę lub znacznie lepiej niż ich (Dražanová and Geddes, 2022). Z jednej strony wskazuje to na obiektywne realia sytuacji, szczególnie w pierwszych miesiącach kryzysu, kiedy to ukraińscy uchodźcy otrzymali duże wsparcie ze strony polskiego rządu i społeczności. Z drugiej zaś takie nastroje należy traktować poważnie, zwłaszcza w świetle

trendów w szerokich i ogólnoświatowych kontekstach dotyczących uchodźców, gdzie oskarżenia o preferencyjne traktowanie ich często służyły jako punkt zapalny napięć (Hargrave i in., 2020a; 2020b; World Vision, 2022).

Wielu rozmówców obawiało się, że negatywne narracje i związane z nimi postawy mogą się z czasem nasilić, zwłaszcza gdy spojrzemy pod kątem ogromnej wagi przykładanej do rozwijającego się w Polsce kryzysu odnośnie wzrostu kosztów utrzymania. Jak opisano w punkcie 4.4, przychylnie postawy wobec Ukraińców do tej pory się utrzymują, choć dane z badań wskazują na znaczne obawy Polaków odnośnie długoterminowych skutków obecności uchodźców z Ukrainy. Na razie, podczas gdy te obawy są otwarcie omawiane w debacie publicznej (Do Rzeczy, 2022), w większości przypadków nie obwinia się za nie Ukraińców. Przedstawiciele władz lokalnych i podmiotów humanitarnych mówili o działaniach inicjowanych z myślą o przewidywaniu ewentualnych przyszłych napięć, na przykład o kampaniach informacyjnych i działaniach integracyjnych łączących społeczność polską i ukraińską.

Główne obawy, szczególnie wśród organizacji pozarządowych, ekspertów i władz lokalnych, dotyczą spostrzeganej słabości w reakcji rządu centralnego (Piekarski, 2022). Ponadto, są obawy, że istniejące wcześniej wyzwania, zaostrzone przez napływ Ukraińców na dużą skalę, szczególnie w zakresie mieszkalnictwa i opieki zdrowotnej, będą się z czasem pogłębiać ze względu na brak skutecznej strategii rządowej mającej na celu ich złagodzenie. Jeden z pracowników naukowych wyjaśnił: „Potrzebujemy jasnego komunikatu od rządu. Gdzie jesteśmy, dokąd zmierzamy, jaka jest strategia, jakie działania podejmujemy i jak je finansować”. Lokalni liderzy, szczególnie w dużych miastach, które odnotowały znaczny wzrost liczby ludności w wyniku przyjazdów Ukraińców, wielokrotnie podkreślali potrzebę bardziej systemowych rozwiązań kryzysu w całej Europie i w Polsce. Ponadto wezwali do przesyłania funduszy unijnych bezpośrednio do władz lokalnych, aby pomóc złagodzić presję na lokalne budżety (City of Warsaw, 2022g; Wanat, 2022). W czerwcu 2022 roku zastępca prezydenta Warszawy wyjaśniał: „Jeśli dziś nie uda nam się włączyć społeczeństwa ukraińskiego do naszego miasta, pewne procesy będą nieodwracalne. To, co możemy zrobić na poziomie samorządowym, już robimy, i to na wielu płaszczyznach. Ale potrzebne są rozwiązania systemowe” (City of Warsaw, 2022h).

6 Podsumowanie

W ciągu ostatnich trzech dekad Polska przeszła niezwykłą transformację: od homogenicznego społeczeństwa, którego granice były w dużej mierze zamknięte na świat zewnętrzny, do coraz bardziej znaczącego kraju docelowego. Obecnie kraj ten jest gospodarzem, goszczącym ponad 1,5 miliona ukraińskich uchodźców, a także jedną z największych w Europie grup (w dużej mierze tymczasowych) pracowników zagranicznych spoza UE, również pochodzących głównie z Ukrainy. W tym czasie postawy społeczne wobec uchodźców i innych migrantów, a także leżące u ich podstaw narracje publiczne i polityczne, również uległy znaczącym zmianom: od coraz bardziej pozytywnego nastawienia przez cały okres lat 2000, poprzez negatywny zwrot po 2015 roku, aż po niezwykłą falę solidarności od lutego 2022 roku, której doświadczyli Ukraińcy uciekający przed rosyjską inwazją.

Od 2015 roku dominującą historią opowiadaną o imigracji, uchodźcach i azylu w Polsce jest historia „my” kontra „oni”. Ukraińcy, którzy – obok mieszkańców innych krajów byłego bloku wschodniego – od dawna byli przyjmowani bardziej otwarcie w Polsce, są na razie opisywani jako część „nas”, wspólnie stojący w jednym szeregu przeciwko rosyjskim siłom, przez wieki stanowiącym zagrożenie dla tożsamości i istnienia Polski. Z kolei uchodźcy z Bliskiego Wschodu i Afryki – powtarzając narracje z innych części Europy i z innych krajów – byli z powodzeniem przedstawiani, zwłaszcza przez rząd PiS i prawicowe media, jako groźni „inni”, dążący do zniszczenia polskiej kultury, bezpieczeństwa i wartości. Narracje te rozprzestrzeniły się i przyczyniły do szerszego doświadczenia rasizmu i dyskryminacji przez inne grupy migrantów w Polsce, zwłaszcza tych, którzy są muzułmanami, pomimo skądinąd wspierających narracji na temat pracowników zagranicznych.

Gdy patrzymy w przyszłość, nasuwają się różne pytania, z których pierwsze dotyczy tego, jak dalece postawy wspierające i pozytywne narracje wobec uchodźców z Ukrainy zostaną podtrzymane, zwłaszcza w miarę przedłużającego się kryzysu. Jak dotąd postawy i narracje dotyczące Ukraińców okazały się odporne. Jednak negatywne narracje mogą nadal zyskiwać na sile w umysłach Polaków, zwłaszcza w obliczu braku jasnej strategii rozwiązywania długoterminowych problemów i przy presji ekonomicznej. Drugie, szersze pytanie dotyczy tego, czy i jak postawy publiczne i dyskurs wokół Ukraińców wpłyną z czasem na inne grupy. Z jednej strony ogromna liczba Ukraińców w Polsce może usprawiedliwiać bardziej zamknięte podejście do innych osób poszukujących azylu. Z drugiej strony pojawia się szansa na wykorzystanie powszechnego poparcia dla Ukraińców w celu stworzenia optymistycznego obrazu przyjaźnie witającej Polski.

Istnieje wiele czynników – od demografii uchodźców po rolę Rosji – które sprawiają, że narracje i postawy wobec Ukraińców są bardzo zróżnicowane. Jednak wysiłki mające na celu wykorzystanie nadzwyczajnej gotowości zwykłych Polaków do pomocy ukraińskim uchodźcom mogą także czerpać z inicjatyw poza granicami Polski, skupiających się na przekazach dotyczących uchodźców

i koncentrujących się na „osobie przyjmującej”.¹² Swoją rolę mają tu do odegrania ci, którzy już przedstawili alternatywne narracje dotyczące innych grup uchodźców, w tym członkowie społeczeństwa obywatelskiego i władz lokalnych. Mają oni szanse odkrycia narracji, która jest mniej o „nich”, a więcej o tolerancyjnych i współczujących „nas”, i która doskonale uwidacznia się w reakcjach Polaków do ukraińskich uchodźców.

---

12 Patrz ODI (2017), Katwala (2019). Przykłady odpowiednich inicjatyw zob. Global Refugee Sponsorship Initiative (2019), Welcoming America (n.d.), Welcoming Committee for Hong Kongers (n.d.).

Bibliografia

- ACAPS** (2022) *Poland: refugee influx from Ukraine*. Briefing note 25 May. Geneva: ACAPS (www.acaps.org/sites/acaps/files/products/files/20220525_acaps_briefing_note_poland_ukraine_refugees.pdf).
- Al Jazeera** (2015) 'Poland's president warns of refugees bringing epidemics'. 18 October (www.aljazeera.com/news/2015/10/18/polands-president-warns-of-refugees-bringing-epidemics).
- Al Jazeera** (2022a) 'Poland completes Belarus border wall to keep asylum seekers out'. 30 June (www.aljazeera.com/news/2022/6/30/poland-belarus-border-completed-wall-to-keep-asylum-seekers-out).
- Al Jazeera** (2022b) 'Poland to set up reception centres for fleeing Ukrainian refugees'. 24 February (www.aljazeera.com/news/2022/2/24/poland-to-set-up-reception-centres-for-fleeing-ukrainian-refugees).
- Ambroziak, A.** (2022) 'Granica polsko-białoruska. Sąd uniewinnia aktywistę, który wiózł uchodźcę do szpitala'. OKO. Press, 21 July (<https://oko.press/granica-polsko-bialoruska-sad-uniewinniaaktywiste>).
- Amnesty International** (2021) 'Poland: state of emergency risks worsening already dire situation for 32 asylum-seekers at border'. 2 September (www.amnesty.org/en/latest/news/2021/09/poland-state-of-emergency-risks-worsening-already-dire-situation-for-32-asylum-seekers-at-border).
- Amnesty International** (2022) 'Poland: cruelty not compassion at Poland's other borders'. Amnesty International Public Statement, 11 April (www.amnesty.org/en/documents/eur37/5460/2022/en).
- Anacka, M. and Fihel, A.** (2016) 'Return migration to Poland in the post-accession period' in B. Galgóczi and J. Leschke (eds) *EU labour migration in troubled times*. London: Routledge (<https://doi.org/10.4324/9781315580708>).
- Babakova, O., Fiałkowska, K., Kindler, M. and Zessin-Jurek, L.** (2022) *CMR Spotlight: who is a 'true' refugee? On the limits of Polish hospitality*. Warsaw: Center of Migration Research (CMR) (www.migracje.uw.edu.pl/publikacje/who-is-a-true-refugee-on-the-limits-of-polish-hospitality-2).
- Bachman, B.** (2016) 'Diminishing Solidarity: Polish Attitudes toward the European Migration and Refugee Crisis'. MPI Blog, 16 June (www.migrationpolicy.org/article/diminishing-solidarity-polish-attitudes-toward-european-migration-and-refugee-crisis).
- Banulescu-Bogdan, N.** (2022) *From fear to solidarity: the difficulty in shifting public narratives about refugees*. Washington DC: MPI (www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/refugee-narratives-report-2022_final.pdf).
- Barton Hronešova, J.** (2022) 'Why are Ukrainian refugees mobilizing empathy across Eastern Europe?'. Center for Slavic, Eurasian and East European Studies Blog, 6 March (<https://csees.unc.edu/jessie-barton-hronesova>).
- BBC** (2022) 'Ukraine: why so many African and Indian students were in the country'. 4 March (www.bbc.com/news/world-africa-60603226).

- Bienkowski, M. and Świdarska, A.** (2017) *Postawy wobec imigrantów i uchodźców: Panel Badań Społecznych CBU*. Warsaw: Centre for Research on Prejudice (CBU) (http://cbu.psychologia.pl/wp-content/uploads/sites/410/2021/02/RaportCBU_Bien%CC%81kowski_v.10.08.2017.pdf).
- Biuletyn Migracyjny** (2016). 'Pragmatycznie, a nie ideologicznie'. Polish Jakub Skiba, Secretary of State at the Ministry of Interior and Administration, in conversation with Stefanska, R. and Szulecka, M. *Biuletyn Migracyjny* 55: 2–4.
- Boni, M., Niemczycki, S., Sęk, M. et al.** (2022) 'Disinformation and cyber security' in M. Bukowski and M. Duszczak (eds) *Hospitable Poland 2022+*. Warsaw: WiseEuropa.
- Borowski, J.** (2020) 'Morawiecki: Polska może stać się drugim domem dla Białorusinów'. *Bankier.pl*, 14 August (www.bankier.pl/wiadomosc/Morawiecki-Polska-moze-stac-sie-drugim-domem-dla-Bialorusinow-7944312.html).
- Brzoza, C. and Sowa, A.L.** (2009) *Historia Polski 1918–1945*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bulska, D.** (2022) *Polacy o Ukraińcach w przededniu konfliktu zbrojnego. Wyniki PPS 2021*. Warsaw: CBU (http://cbu.psychologia.pl/wp-content/uploads/sites/410/2022/03/Raport_Ukrain%CC%81cy_marzec2022_fin.pdf).
- Buras, P.** (2019) 'The killing of Gdańsk's mayor is the tragic result of hate speech'. *The Guardian*, 17 January (www.theguardian.com/commentisfree/2019/jan/17/gdansk-mayor-pawel-adamowicz-killing-poland).
- Cap, P.** (2017) 'The politics of fear: playing the anti-immigration card in public discourse of the Law & Justice Party in Poland' in W. Piłat and I. Kudlińska (eds) *Heteroglossia studia kulturoznawczo-filologiczne*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki.
- CBOS – Centre for Public Opinion Research** (2015a) *Polacy o uchodźcach – w systemie i w realu*. Komunikat z Badań Nr. 149/2015. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_149_15.PDF).
- CBOS** (2015b) *Polish public opinion 11/2015*. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion/2015/11_2015.pdf).
- CBOS** (2016) *Polish public opinion 9/2016*. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion/2016/09_2016.pdf).
- CBOS** (2017) *Stosunek Polaków do przyjmowania uchodźców*. Komunikat z Badań Nr. 1/2017. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_001_17.PDF).
- CBOS** (2018) *Stosunek Polaków i Czechów do przyjmowania uchodźców*. Komunikat z Badań Nr. 87/2018. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018).
- CBOS** (2020) *Polish public opinion 1/2020*. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion/2020/01_2020.pdf).
- CBOS** (2021a) *Opinia publiczna wobec uchodźców i sytuacji migrantów na granicy z Białorusią*. Komunikat z Badań Nr. 111/2021. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_111_21.PDF).
- CBOS** (2021b) *Opinia publiczna wobec kryzysu na granicy z Białorusią*. Komunikat z Badań Nr. 160/2021. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_160_21.PDF).
- CBOS** (2022a) *Polish public opinion 2/2022*. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion/2022/02_2022.pdf).

- CBOS** (2022b) *Polish public opinion 7-8/2022*. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion/2022/07_08_2022.pdf).
- CBOS** (2022c) *Polish Public Opinion 11/2022*. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion/2022/11_2022.pdf).
- CBOS** (2022d) *Polacy wobec uchodźców z Ukrainy*. Komunikat z Badań Nr. 62/2022. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_o62_22.PDF).
- CBOS** (2022e) *Polish public opinion 4/2022*. Warsaw: CBOS (www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion/2022/04_2022.pdf).
- Ciensi, J.** (2019) 'Murder of Gdańsk mayor highlights Poland's polarization'. Politico, 14 January (www.politico.eu/article/gdansk-mayor-pawel-adamowicz-killing-highlights-poland-deep-divisions).
- Ciszak, P.** (2021) 'Lekarze z zagranicy. Pracuje ich w Polsce ponad 1,5 tys. Kolejnych rząd ściąga w trybie uproszczonym'. Money.pl, 26 January (www.money.pl/gospodarka/lekarze-z-zagranicy-pracuje-ich-w-polsce-ponad-1-5-tys-kolejnych-rzad-sciaga-w-trybie-uproszczonym-6601382906432480a.html).
- City of Warsaw** (2022a) 'Pomoc Warszawy dla ukraińskich uchodźców'. 25 February (<https://um.warszawa.pl/-/pomoc-warszawy-dla-uchodzcow-z-ukrainy>).
- City of Warsaw** (2022b) 'Warszawska sieć pomocy dla Ukrainy'. 28 February (<https://um.warszawa.pl/-/warszawska-siec-pomocy-dla-ukrainy>).
- City of Warsaw** (2022c) 'Ukraińscy uchodźcy w Warszawie – podsumowanie działań miasta'. 4 March (<https://um.warszawa.pl/-/ukrainscy-uchodzcy-w-warszawie-podsumowanie-dzialan-miasta>).
- City of Warsaw** (2022d) 'Sześć tysięcy wolontariuszy'. 5 March (<https://um.warszawa.pl/-/szesc-tysiecy-wolontariuszy>).
- City of Warsaw** (2022e) 'Praca dla uchodźców – warszawski punkt pośrednictwa'. 16 March (<https://um.warszawa.pl/-/praca-dla-uchodzcow-warszawski-punkt-posrednictwa>).
- City of Warsaw** (2022f) 'Rusza punkt przyjmowania wniosków PESEL na Stadionie Narodowym'. 18 March (<https://um.warszawa.pl/-/rusza-punkt-przyjmowania-wnioskow-pesel-na-stadionie-narodowym>).
- City of Warsaw** (2022g) 'Samorządy apelują o pilne uruchomienie systemu pomocy uchodźcom'. 10 March (<https://um.warszawa.pl/-/samorzady-apeluja-o-pilne-uruchomienie-systemu-pomocy-uchodzcom>).
- City of Warsaw** (2022h) 'Pomoc uchodźcom – raport po trzech miesiącach kryzysu'. 27 June (<https://um.warszawa.pl/-/pomoc-uchodzcom-raport-po-trzech-miesiacach-kryzysu>).
- Claassen, C. and McLaren, L.** (2021) 'Does immigration produce a public backlash or public acceptance? Time-series, cross-sectional evidence from 30 European democracies' *British Journal of Political Science* 52(3): 1013–1031 (<https://doi.org/10.1017/S0007123421000260>).
- Council of Europe** (n.d.) 'Intercultural cities: good practice examples'. Webpage. Council of Europe (www.coe.int/en/web/interculturalcities/-/lublin-for-all).
- Council of Europe** (2022) 'EU response to Russia's invasion of Ukraine'. Webpage. Council of Europe (www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/#support).
- Council of Europe Commissioner for Human Rights** (2022) *Pushed beyond the limits: four areas for urgent action to end human rights violations at Europe's borders*. Strasbourg:

Council of Europe (<https://book.coe.int/en/commissioner-for-human-rights/11034-pdf-pushed-beyond-the-limits-four-areas-for-urgent-action-to-end-human-rights-violations-at-europes-borders.html>).

Davies, N. (2005) *God's playground: a history of Poland*. Volume 1. The origins to 1795. Revised Edition. New York: Columbia University Press.

Dawidowicz, L. (1975) *The war against the Jews: 1933–1945*. London: Bantam Press.

Dempster, H. and Hargrave, K. (2017) *Understanding public attitudes towards refugees and migrants*. London: ODI (<https://odi.org/en/publications/understanding-public-attitudes-towards-refugees-and-migrants>).

Dennison, J. and Dražanová, L. (2018) *Public attitudes on migration: rethinking how people perceive migration. An analysis of existing opinion polls in the Euro-Mediterranean region*. Florence: MPC Institute (www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/Public_attitudes_on_migration_study.pdf).

Deutsche Welle (2022) 'Poland to build wall on border with Russia's Kaliningrad'. 2 November (www.dw.com/en/poland-to-build-wall-on-border-with-russias-kaliningrad/a-63621942).

Do Rzeczy (2019) 'Lisicki: Islam i ruchy LGBT dążą do uniwersalnego podboju świata'. 17 March (<https://dorzeczy.pl/kraj/97018/lisicki-islam-i-ruchy-lgbt-daza-do-uniwersalnego-podboju-swiata.html>).

Do Rzeczy (2022) 'Kryzys uchodźczy. Setki tysięcy dzieci z Ukrainy trafi do polskich szkół'. 14 July (<https://dorzeczy.pl/opinie/324496/nawet-400-tys-dodatkowych-uczniow-z-ukrainy-moze-wejsc-do-polskich-szkol-od-1-ix.html>).

Dražanová, L. (2022) 'Why are Ukrainian refugees highly welcomed across Central and Eastern Europe?'. *Wszystko Co Najważniejsze*, 26 March (<https://wszystkoconajwazniejsze.pl/lenka-drazanova-why-are-ukrainian-refugees-highly-welcomed-across-central-and-eastern-europe>).

Dražanová, L. and Geddes, A. (2022) 'Europeans welcome Ukrainian refugees but governments need to show they can manage'. MPC Blog, Debate Migration (<https://blogs.eui.eu/migrationpolicycentre/attitudes-towards-ukrainian-refugees-and-the-responses-of-european-governments>).

Duszczuk, M. and Kaczmarczyk, P. (2022) 'The war in Ukraine and migration to Poland: outlook and challenges'. *Intereconomics*, 57(3): 164–170 (www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-war-in-ukraine-and-migration-to-poland-outlook-and-challenges.html).

Dziennik Gazeta Prawna (2022) 'Specustawa ukraińska. Ukraińcy będą dopłacać do swojego pobytu'. 24 October (www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8573424,specustawa-ukrainska-ukraincy-doplata-do-pobytu-zakwaterowanie-zbiorowe.html).

EDMO – European Digital Media Observatory (2022) 'Ukrainian refugees and disinformation: situation in Poland, Hungary, Slovakia and Romania'. 5 April (<https://edmo.eu/2022/04/05/ukrainian-refugees-and-disinformation-situation-in-poland-hungary-slovakia-and-romania>).

EEAS – European Union External Action Service (2017) 'Visa-free travel for Ukrainians comes into force'. EEAS, 11 June (www.eeas.europa.eu/node/27990_en).

Esses, V., Hamilton, L.K. and Gaucher, D. (2017) 'The global refugee crisis: empirical evidence and policy implications for improving public attitudes and facilitating refugee resettlement' *Social Issues and Policy Review* 11(1): 78–123.

- Eurobarometer** (n.d.) 'Standard Eurobarometer'. Brussels: European Commission (<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/browse/all/series/4961>).
- Eurobarometer** (2015) *Standard Eurobarometer 84 autumn 2015: public opinion in the European Union*. Annex. Brussels: European Commission (<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2098>).
- Eurobarometer** (2019a) *Standard Eurobarometer 92 autumn 2019: public opinion in the European Union*. Annex. Brussels: European Commission (<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2255>).
- Eurobarometer** (2019b) *Special Eurobarometer 493, discrimination in the European Union*. Country Factsheet Poland, May. Brussels: European Commission (<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251>).
- Eurobarometer** (2021) *Special Eurobarometer 519, Integration of immigrants in the European Union*. Country Factsheet Poland. Brussels: European Commission (<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2276>).
- Eurobarometer** (2022) *Standard Eurobarometer 97 summer 2022: public opinion in the European Union*. Annex. Brussels: European Commission (<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2693>).
- European Commission** (2012) Country Factsheet: Poland 201. European Migration Network. Brussels: European Commission (www.gov.pl/attachment/74fa3bf8-b7be-4757-9606-9c758b68557f).
- European Commission** (2022) 'Poland: amended law facilitates the employment of foreigners'. European Commission, 4 February (https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/poland-amended-law-facilitates-employment-foreigners_en).
- European Social Survey** (n.d.) 'European Social Survey'. London: ESS (<https://ess-search.nsd.no>).
- Eurostat** (2022a) 'Residence permits – statistics on first permits issued during the year. First permits by reason, length of validity and citizenship'. Brussels: European Commission (https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_resfirst/default/table?lang=en).
- Eurostat** (2022b) 'First residence permits reached pre-pandemic levels'. Eurostat, 9 August (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220809-2>).
- EVS – European Values Study** (2022) 'European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS2017)'. ZA7500 Data file Version 5.0.0. Cologne: GESIS Data Archive (<https://doi.org/10.4232/1.13897>).
- Friedman, J.C.** (2012) 'Jewish communities of Europe on the eve of World War II' in J.C. Friedman (ed.) *Routledge history of the Holocaust*. Abingdon: Routledge.
- FTS – Financial Tracking Service** (2022) 'Ukraine Regional Refugee Response Plan 2022'. Webpage. FTS (<https://fts.unocha.org/appeals/1103/summary>).
- Gazeta Wyborcza** (2021) 'Niedługo granica polsko-białoruska stanie się masowym grobem. Nie wolno nam do tego dopuścić!' 12 October (<https://wyborcza.pl/7,162657,27678941,niedlugo-granica-polsko-bialoruska-stanie-sie-masowym-grobem.html>).
- Gibney, M.** (2004) *The ethics and politics of asylum: liberal democracy and the response to refugees*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Global Refugee Sponsorship Initiative** (2019) 'Community sponsorship in the UK (shorter version)'. 29 January (www.youtube.com/watch?v=3vLQyDAkNA&ab_channel=GlobalRefugeeSponsorshipInitiative).
- Gospodarka Podkarpacka** (2022) 'Protest Konfederacji Korony Polski przeciw ukrainizacji Polski'. 16 September (<http://gospodarkapodkarpacka.pl/news/view/53263/protest-konfederacji-korony-polski-przeciw-ukrainizacji-polski>).
- Government of Poland** (2022) 'Wystąpienie podczas obchodów Święta Wojska Polskiego'. 15 August (www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-podczas-obchodow-swieta-wojska-polskiego,57649).
- Goździak, E.M. and Main, I.** (2020) 'Contesting flexible solidarity: Poland and the "Migration Crisis"' *Frontiers in Human Dynamics* 2: 562-682 (<https://doi.org/10.3389/fhumd.2020.562682>).
- Goździak, E.M. and Márton, P.** (2018) 'Where the wild things are: fear of Islam and the anti-refugee rhetoric in Hungary and in Poland' *Central and Eastern European Migration Review* 7(2): 121–151.
- Grupa Granica** (2021) *Humanitarian crisis at the Polish–Belarusian border*. Warsaw: Grupa Granica (www.grupagranica.pl/files/Grupa-Granica-Report-Humanitarian-crisis-at-the-Polish-Belarusian-border.pdf).
- Grupa Granica** (2022) 'About us'. Webpage. Grupa Granica (<https://zagranica.org.pl/about-us/&sa=D&source=docs&ust=1665383239251193&usg=AOvVaw2cvLLkpVVJG-bPt7tKLdD7>).
- Grzymała-Każłowska, A. and Brzozowska, A.** (2017) 'From drifting to anchoring. Capturing the experience of Ukrainian migrants in Poland' *Central and Eastern European Migration Review* 6(2): 103–122.
- GUS – Statistics Poland** (2020) *Aneks Populacja cudzoziemców w Polsce w czasie COVID-19*. Warsaw: GUS (<https://stat.gov.pl/statystyki-eksperymentalne/kapital-ludzki/aneks-populacja-cudzoziemcow-w-polsce-w-czasie-covid-19,12,2.html>).
- GUS** (2021a) 'Information on the size and directions of emigration for temporary stay from Poland between 2004–2020'. Warsaw: GUS (<https://stat.gov.pl/en/topics/population/international-migration/information-on-the-size-and-directions-of-emigration-for-temporary-stay-from-poland-between-2004-2020,8,14.html>).
- GUS** (2021b) *Demographic yearbook of Poland*. Warsaw: GUS (<https://stat.gov.pl/en/topics/statistical-yearbooks/statistical-yearbooks/demographic-yearbook-of-poland-2021,3,15.html>).
- Hargrave, K., Mosel, I. and Leach, A.** (2020a) *Public narratives and attitudes towards refugees and other migrants: Kenya country profile*. London: ODI (https://cdn.odi.org/media/documents/kenya_migration_country_profile_final.pdf).
- Hargrave, K., Mosel, I. and Leach, A.** (2020b) *Public narratives and attitudes towards refugees and other migrants: Uganda country profile*. London: ODI (https://cdn.odi.org/media/documents/uganda_migration_country_profile_final.pdf).
- Helsinki Foundation for Human Rights** (2022) *Gdzie prawo nie sięga*. Warsaw: Helsinki Foundation for Human Rights (www.hfhr.pl/gdzie-prawo-nie-siega).
- Hołda, M., Saczuk, K., Strzelecki, P. et al.** (2011) *Settlers and guests – determinants of the plans of return migration from UK and Ireland to Poland in the period 2007–2009*. National Bank of Poland Working Paper 84. Warsaw: National Bank of Poland (<https://ideas.repec.org/p/nbp/nbpmpis/84.html>).

- HRW – Human Rights Watch** (2017) ‘Poland: EU should tackle unsafe returns to Belarus’. 5 July (www.hrw.org/news/2017/07/05/poland-eu-should-tackle-unsafe-returns-belarus).
- HRW** (2022) ‘Poland finally lifts state of emergency at Belarus border’. 6 July (www.hrw.org/news/2022/07/06/poland-finally-lifts-state-emergency-belarus-border).
- Iglicka, K. and Ziolk-Skrzypczak, M.** (2010) ‘EU membership highlights Poland’s migration challenges’. MPI Blog, 1 September (www.migrationpolicy.org/article/eu-membership-highlights-polands-migration-challenges).
- IMM – Instytut Monitorowania Mediów** (2022) ‘Najbardziej opiniotwórcze media w Polsce’. 30 June (www.imm.com.pl/wp-content/uploads/2022/07/Raport_opiniotworcze_media_czerwiec_2022.pdf).
- Inglehart, R., Haerper, C., Moreno, A. et al.** (2014). ‘World values survey: all rounds – country-pooled datafile version’. Madrid: JD Systems Institute (www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWVL.jsp).
- Ipsos** (2016) ‘Global views on immigration and the refugee crisis. July 2016’ (www.ipsos.com/sites/default/files/migrations/en-uk/files/Assets/Docs/Polls/ipsos-global-advisor-immigration-and-refugees-2016-charts.pdf).
- Ipsos** (2017) ‘Global views on immigration and the refugee crisis. September 2017’ (www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2017-09/ipsos-global-advisor-immigration-refugee-crisis-slides_o.pdf).
- Ipsos** (2019) ‘World refugee day: global attitudes towards refugees. June 2019’ (www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2019-06/world_refugee_day.pdf).
- Ipsos** (2020) ‘World refugee day: global attitudes towards refugees. June 2020’ (www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2020-06/world-refugee-day-2020-ipsos-mori.pdf).
- Ipsos** (2021) ‘World refugee day: global attitudes towards refugees. June 2021’ (www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2021-06/Ipsos%20World%20Refugee%20Day%202021%20report_1.pdf).
- Ipsos** (2022) ‘World refugee day: global attitudes towards refugees. June 2022’ (www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2022-06/Ipsos%20World%20Refugee%20Day%202022%20Global%20Survey%20Graphic%20Report%20-%20Pt%201_o.pdf).
- ISP – Instytut Spraw Publicznych** (2021) ‘Polityka migracyjna Polski – kierunki działań 2021-2022 – stanowisko i uwagi ISP’. 20 July (www.isp.org.pl/pl/aktualnosci/stanowisko-i-uwagi-instytutu-spraw-publicznych-odnosnie-projektu-uchwaly-rady-ministrow-w-sprawie-przyjecia-dokumentu-polityka-migracyjna-polski-kierunki-dzialan-2021-2022).
- Jaskułowski, K.** (2019) *The everyday politics of migration crisis in Poland. Between nationalism, fear and empathy*. Cham: Palgrave Pivot.
- Jaskułowski, K. and Pawlak, M.** (2020) ‘Migration and lived experiences of racism: the case of high-skilled migrants in Wrocław, Poland’ *International Migration Review* 54(2): 447–470 (<https://doi.org/10.1177/0197918319839947>).
- Jaźwińska, E. and Okólski, M.** (2001) *Ludzie na huśtawce: Migracje między peryferiami polski I zachodu*. Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jóźwiak, I. and Piechowska, M.** (2017) *Crisis-driven mobility between Ukraine and Poland: what does the available data (not) tell us*. CMR Working Paper 99/157. Warsaw: CMR.
- Kaczmarczyk, P.** (2021) ‘Schrödinger’s migrant. Where do attitudes towards immigrants come from and what can result from them’. *Polski Przegląd Migracyjny* 7.

- Kaczmarczyk, P. and Okólski, M.** (2002) 'From net emigration to net immigration – socio-economic aspects of international population movements in Poland' in R. Rotte and P. Stein (eds) *Migration policy and the economy: international experiences*. Munich: Hanns-Seidel-Stiftung, Academy for Politics and Current Affairs.
- Kalan, D.** (2019) 'Poland's state of the media' *Foreign Policy* 25 November (<https://foreignpolicy.com/2019/11/25/poland-public-television-law-and-justice-pis-mouthpiece>).
- Katwala, S.** (2019) 'How to talk about immigration: better storytelling in a polarised time' *Apolitical* 14 May (<https://apolitical.co/solution-articles/en/how-to-talk-about-immigration-the-stories-we-need-in-polarised-times>).
- Kershaw, I.** (1985) *The Nazi dictatorship: problems and perspectives of interpretation*. London: Bloomsbury.
- Klaus, W.** (2020) 'Between closing borders to refugees and welcoming Ukrainian workers. Polish migration law at the crossroads' in E.M. Goździak, I. Main and B. Suter (eds) *Europe and the refugee response. A crisis of values?* London: Routledge.
- Klaus, W., Lévy, M., Rzeplińska, I. and Scheinost, M.** (2018) 'Refugees and asylum seekers in Central European countries: reality, politics and the creation of fear in societies' in H. Kury and S. Redo (eds) *Refugees and migrants in law and policy*. Springer (https://doi.org/10.1007/978-3-319-72159-0_21).
- Klimowicz, J.** (2022) 'Pogarsza się sytuacja na granicy polsko-białoruskiej. "Leży pod drzewem, w hipotermii, odwodniony, dygocz"'. Wyorcza Białystok, 19 March (<https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,28239594,pogarsza-sie-sytuacja-na-granicy-polsko-bialoruskiej-lezy.html>).
- Konfederacja** (2022) '79. rocznica Rzezi Wołyńskiej! Wzywamy prezydenta Ukrainy do uznania zbrodni ludobójstwa!!'. The official conference of the Konfederacja party. 25 July (www.youtube.com/watch?v=059ElvKT7Ck&ab_channel=Konfederacja).
- Konieczna-Sałamatin, J.** (2015). 'Polacy i Ukraińcy – wzajemne postrzeganie w trudnych czasach' in T. Horbowski and P. Kosiewski (eds) *Polityka bezpieczeństwa*. Polska. Ukraina, Warsaw: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Kopiwić, K.** (2022) 'Koniec ułatwień dla Rosjan w dostępie do rynku pracy'. Polska Agencja Prasowa, 28 October (www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1464999%2Ckoniec-ulatwien-dla-rosjan-w-dostepie-do-ryнку-pracy.html).
- Kosz-Goryszewska, M. and Pawlak, M.** (2018) 'Integration of migrants in Poland: contradictions and imaginations' in J. Kucharczyk and G. Mesežnikov (eds) *Phantom menace: the politics and policies of migration in Central Europe*. Bratislava and Prague: Institute for Public Affairs and Heinrich-Böll-Stiftung (https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/16537/Integration_of_migrants_in_Poland.pdf).
- Krzyżanowska, N. and Krzyżanowski, M.** (2018) "'Crisis" and migration in Poland: discursive shifts, anti-pluralism and the politicisation of exclusion' *Sociology* 52(3): 612–618 (<https://doi.org/10.1177/0038038518757952>).
- Kubisa, J.** (2017) 'Trade unions and migrant workers in Poland: First stage of a work in progress' in S. Marino, J. Roosblad and R. Penninx (eds) *Comparing trade union attitudes and actions relating to immigration and migrant workers in 11 European countries*. Trade Unions and Migrant Workers. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Kulecka, K.** (2007) 'Polska polityka wobec uchodźców' (www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/21962/PDF/012.pdf).

- Lesińska, M., Stefańska, R. and Szulecka, M.** (2011) 'Development of migration policies of the Czech Republic, Hungary and Poland: On the way to maturity' in D. Drbohlav, I. Grabowska-Lusińska and Á. Hárs (eds) *Immigration puzzles: a comparative analysis of the Czech Republic, Hungary and Poland before and after joining the European Union*. Saarbrücken: Lap Lambert Academic Publishing.
- Leszczyńska, C.** (2019) 'Polish emigration abroad: regional structure and streams of emigration in the years 1870–1914 and 1918–1939' *Przeszość Demograficzna Polski* 41: 177–207.
- Leszczyński, A.** (2019) 'Prawica oburzona „polskim kolonializmem” w laudacji dla Tokarczuk. Ale wielu naukowców o nim mówiło!'. OKO.Press, 12 December (<https://oko.press/prawica-oburzona-polskim-kolonializmem>).
- Łodziński, S. and Szonert, M.** (2016) '*Niepolityczna Polityka? Kształowanie się Polityki Migracyjnej w Polsce w Latach 1989–2016 (Kwiecień)*'. CMR Working Paper No. 90/148. Warsaw: University of Warsaw (www.migracje.uw.edu.pl/publikacje/niepolityczna-polityka-ksztaltowanie-sie-polityki-migracyjnej-w-polsce-w-latach-1989-2016-kwiecien).
- Main, I.** (2020) 'Proclaiming and practicing pro-immigration values in Poland: a case study of Poznań' in E. M. Goździak, I. Main and B. Suter (eds.) *Europe and the refugee response. A crisis of values?* London: Routledge.
- Makarenko, V.** (2022) 'Poland'. University of Oxford Reuters Institute, 15 June (<https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022/poland>).
- Mayblin, L., Valentine, G. and Winiarska, A.** (2016) 'Migration and diversity in a post-socialist context: creating integrative encounters in Poland' *Environment and Planning* 48(5): 960–978 (<https://doi.org/10.1177/0308518X15623534>).
- MEDAM – Mercator Dialogue on Asylum and Migration** (2022) *Assessment report on asylum and migration policies in Europe*. Kiel: Institute for the World Economy (IfW) (www.medam-migration.eu/fileadmin/Dateiverwaltung/MEDAM-Webseite/Publications/Assessment_Reports/2022_MEDAM_Assessment_Report/MEDAM_assessment_Report_2022.pdf).
- Michałów Town Hall** (2021) 'List otwarty Burmistrza Michałowa do Rady Europy i Prezesa Rady Ministrów RP'. 16 November (<https://michalowo.eu/list-otwarty-burmistrza-michalowa-do-rady-europy-i-prezesa-rady-ministrow-rp>).
- Migrant.info.pl** (n.d.) 'Pole's card'. Webpage. migrant.info.pl (www.migrant.info.pl/dual-citizenship-in-poland.html).
- Mikulska, A.** (2022) 'Romowie z Ukrainy traktowani jak uchodźcy drugiej kategorii. „Słyszmy: tych ludzi nie przyjmujemy”'. OKO.press, 1 April (<https://oko.press/romowie-z-ukrainy-traktowani-jak-uchodzcy-drugiej-kategorii-slyszmy-tych-ludzi-nie-pryjmuemy>).
- Ministry of Family and Social Policy** (2021) *Informacja o zatrudnieniu cudzoziemco w w Polsce (stan na 1 lipca 2021 r)*. Warsaw: Ministry of Family and Social Policy (<https://psz.praca.gov.pl/documents/10828/8179096/Informacja%20o%20zatrudnieniu%20cudzoziemc%C3%B3w%20w%20Polsce%20-%20stan%20na%201%20lipca%202021.pdf/c72f455b-67b1-45ce-98f3-c2fef2329578?t=1633694682893>).
- Ministry of Family and Social Policy** (2022) 'Nowelizacja ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy z podpisem Prezydenta'. 4 July (www.gov.pl/web/rodzina/novelizacja-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-z-podpisem-prezydenta).

- Ministry of Interior and Administration** (n.d) 'Apply to be recognised as a Polish citizen'. Webpage. Ministry of Interior and Administration (www.gov.pl/web/mswia-en/apply-to-be-recognised-as-a-polish-citizen).
- Ministry of Interior and Administration** (2019) *Polityka migracyjna polski. Projekt z dnia 10 czerwca 2019 r.*
- Ministry of Labour and Social Policy** (2018) 'Rejestracja oświadczeń pracodawców o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi'. Warsaw: Ministry of Labour and Social Policy (<https://psz.praca.gov.pl/web/urząd-pracy/-/8180205-rejestracja-oswiadczen-pracodawcow-o-zamiarze-powierzenia-pracy-cudzoziemcowi>).
- Ministry of Labour and Social Policy** (2022a) 'Zezwolenia na pracę cudzoziemców'. Warsaw: Ministry of Labour and Social Policy (<https://psz.praca.gov.pl/web/urząd-pracy/-/8180075-zezwolenia-na-prace-cudzoziemcow>).
- Ministry of Labour and Social Policy** (2022b) 'Zezwolenia na pracę sezonową cudzoziemca'. Warsaw: Ministry of Labour and Social Policy (<https://psz.praca.gov.pl/web/urząd-pracy/-/8180228-zezwolenia-na-prace-sezonowa-cudzoziemca>).
- Ministry of Labour and Social Policy** (2022c) 'Oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi, wpisane do ewidencji oświadczeń (obowiązujące od 2018 r.)'. Warsaw: Ministry of Labour and Social Policy (<https://psz.praca.gov.pl/web/urząd-pracy/-/8180211-oswiadczenia-o-powierzeniu-wykonywania-pracy-cudzoziemcowi-wpisane-do-ewidencji-oswiadczen-obowiazujace-od-2018-r->).
- Molęda-Zdziech, M., Wach., D. and Pachoka, M.** (2021) 'Immigration and integration policies in Poland: institutional, political and social perspectives' in J. Franzke and J.M. Ruano de la Fuente (eds) *Local integration of migrants policy. European experiences and challenges*. London: Palgrave Macmillan (https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-50979-8_10).
- Motte-Baumvol, J., Frota Mont'Alverne, T.C. and Guimarães, G.N.** (2022) 'Extending social protection for migrants under the European Union's Temporary Protection Directive: lessons from the war in Ukraine'. Oxford University Comparative Law Forum 2 (https://ouclf.law.ox.ac.uk/extending-social-protection-for-migrants-under-the-european-unions-temporary-protection-directive-lessons-from-the-war-in-ukraine/#1_The_limited_personal_scope_of_temporary_protection_for_displaced_persons_from_Ukraine).
- MSF – Médecins Sans Frontières** (2022) 'MSF leaves Polish border after being blocked from assisting people'. 6 January (www.msf.org/msf-leaves-polish-border-after-being-blocked-assisting-migrants-and-refugees).
- Narkowicz, K.** (2018) 'Refugees not welcome here': state, church and civil society responses to the refugee crisis in Poland' *International Journal of Politics, Culture and Society* 31: 357–373 (<https://doi.org/10.1007/s10767-018-9287-9>).
- Never Again Association** (2019) *Selection of Islamophobic events (for 2017–2018) monitored in the 'Brown Book' monitoring by the 'NEVER AGAIN' Association*. Warsaw: Never Again Foundation (www.nigdywiecej.org/docstation/com_docstation/172/selection_of_islamophobic_events_for_2017_2018_monitored_in_the_brown_book.pdf).
- Nikolov, K. and Hudec, M.** (2022) 'Resentment for Ukrainian refugees grows in central and eastern Europe'. Euractiv, 12 May (www.euractiv.com/section/politics/short_news/resentment-of-ukrainian-refugees-grows-in-central-and-eastern-europe).

- Nowosielska, P.** (2022) 'Koniec miesiąca miodowego. Czy mamy jeszcze siłę pomagać uchodźcom z Ukrainy?'. *Dziennik Gazeta Prawna*, 8 May (www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8413194,koniec-miesiaca-miodowego-czy-mamy-jeszcze-sile-pomagac-uchodzcom-z-ukrainy.html).
- ODI** (n.d.) 'Hearts and minds: how Europeans think and feel about immigration'. Data visualisation (<https://heartsandminds.odi.digital>).
- ODI** (2017) Chatham House Forum summary: changing public perceptions of refugees and migrants: the role of politicians, the media and civil society. London: ODI (<https://cdn.odi.org/media/documents/11515.pdf>).
- Office for Foreigners** (2022a) *Law of 12 March on Assistance to Citizens of Ukraine in Connection with Armed Conflict on the Territory of that Country* (www.gov.pl/attachment/fd791ffb-co2b-4e99-b710-e8ed3a9a821b).
- Office for Foreigners** (2022b) 'Amendment to the law on assistance to Ukrainian citizens in connection with the armed conflict on the territory of the country'. 28 March (www.gov.pl/web/udsc-en/the-law-on-assistance-to-ukrainian-citizens-in-connection-with-the-armed-conflict-on-the-territory-of-the-country-has-entered-into-force).
- Okólski, M.** (ed.) (2012) *European immigrations: trends, structures and policy implications*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Okólski, M. and Wach, D.** (2020) 'Immigration and integration policies in the absence of immigrants: a case study of Poland' in M. Duszczyc, M. Pachoka and D. Pszczółkowska (eds) *Relations between immigration and integration policies in Europe*. London: Routledge (www.taylorfrancis.com/books/e/9780429263736).
- OKO.Press** (2022) '„Nie będzie pan nigdzie dzwonił?” – ni to stwierdzam, ni to błagam. Uchodźcy wciąż pokonują płot'. 5 July (<https://oko.press/nie-bedzie-pan-nigdzie-dzwonil-ni-to-stwierdzam-ni-to-blagam-uchodzcy-wciaz-pokonuja-plot>).
- Pachocka, M. and Sobczak-Szelc, K.** (2020) *Refugee protection. Poland Country Report*. Uppsala: RESPOND (www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2020/02/Poland_WP3-Protection-Report.pdf).
- PARP – Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości** (2021) *Zagraniczni pracownicy na polskim rynku pracy*. Warsaw: PARP (www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/Zagranicznipracownicy-na-polskim-ryнку-pracy_last.pdf).
- Pettigrew, T. and Tropp, L.** (2006) 'A meta-analytic test of intergroup contact theory' *Journal of Personality and Social Psychology* 90(5): 751–783.
- Pew Research Center** (2005) 'May 2005 survey data'. Washington D.C.: Pew Research Center (www.pewresearch.org/global/dataset/may-2005-survey-data).
- Piekarski, M.** (2022) 'Prof. Duszczyc: Ta skala rosyjskich ataków nie spowoduje fali migracyjnej'. RMF 24, 17 October (www.rmfm24.pl/tylko-w-rmf24/rozmowa-w-poludnie/news-prof-duszczyc-ta-skala-rosyjskich-atakow-nie-spowoduje-fali-,nld,6353059#crp_state=1).
- Piwar, A.** (2022) 'Realne problemy z ukraińskimi uchodźcami'. *Myśl Polska*, 10 July (<https://myslpolska.info/2022/07/02/realne-problemy-z-ukrainskimi-uchodzcam>).
- Pleskot, P.** (2015) 'Polish political emigration in the 1980s: current research, perspectives, and challenges' *Polish American Studies* 72(2): 49.
- Polish Economic Institute** (2022) *How Polish society has been helping refugees from Ukraine*. Warsaw: Polish Economic Institute (<https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/07/Pomoc-pol-spol-UKR-ENG-22.07.2022-C.pdf>).

- Polish Investment and Trade Agency** (2022) 'Poland Business Harbour – this popular government program has once again been expanded!'. 5 September (www.paih.gov.pl/20220905/poland_business_harbour_program#:~:text=In%20September%202020%2C%20the%20Poland,of%20the%20Republic%20of%20Poland).
- Polskie Radio 24** (2022) 'Rynek pracy. Małąg: cudzoziemcy uzupełniają braki kadrowe w wielu branżach'. 6 July (<https://polskieradio24.pl/5/1222/artykul/2974651,rynek-pracy-malag-cudzoziemcy-uzupelniaja-braki-kadrowe-w-wielu-branzach>).
- Pszczółkowska, D.** (2022a) 'Polska stała się krajem imigracji w niecałe 10 lat – tylko częściowo przez Putina'. OKO.press, 24 July (<https://oko.press/polska-stala-sie-krajem-imigracji-w-niecale-10-lat-tylko-czesciowo-przez-putina>).
- Pszczółkowska, D.** (2022b) 'Poland: what does it take for a public opinion coup to be reversed?' *International Migration* 60(4): 221–225 (www.migracje.uw.edu.pl/publikacje/poland-what-does-it-take-for-a-public-opinion-coup-to-be-reversed-2).
- Radio Maryja** (2021) 'Nielegalni imigranci z bliskiego wschodu mają powiązania z islamskimi terrorystami i moskwą'. 27 September (www.radiomaryja.pl/informacje/nielegalni-imigranci-z-bliskiego-wschodu-maja-powiazania-z-islamskimi-terrorystami-i-moskwa).
- Radynsky, O.** (2014) 'Uznajmy Ukrainę za kolonię Polski'. *Krytyka Polityczna*, 10 November (<https://krytykapolityczna.pl/felietony/oleksij-radynski/uznajmy-ukraine-za-kolonie-polski>).
- Sandecki, M.** (2022) 'Uchodźca uchodźcy nierówny. Dla jednych pomoc, dla innych mur i push-backi'. *Gazeta Wyborcza*, 18 February (<https://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/7,35612,28124258,uchodzca-uchodzcy-nierowny-dla-jednych-pomoc-dla-innych-mur.html>).
- Šelo Šabić, S.** (2017) *The relocation of refugees in the European Union: implementation of solidarity and fear*. Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung (<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/13787.pdf>).
- SIP – Stowarzyszenie Interwencji Prawnej** (2022) 'Legal portal for people fleeing Ukraine'. Webpage. SIP (<https://ukraina.interwencjaprawna.pl/options-for-third-country-nationals-other-than-ukrainian-citizens-residing-in-poland-on-a-15-day-permit>).
- Stola, D.** (2010) *Kraj bez wyjścia? Migracje z Polski 1949–1989*. Warsaw: Instytut Pamięci Narodowej (<https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/ksiazki/12863,Kraj-bez-wyjscia-Migracje-z-Polski-19491989.html>).
- Strzałkowski, P.** (2022) 'Warszawa. Powstało Centrum Edukacyjno-Kreatywne dla dzieci i mam z Ukrainy'. 25 March (<https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,28261677,warszawa-powstalo-centrum-edukacyjno-kreatywne-dla-dzieci-i.html>).
- Surmiak-Domańska, K.** (2021) 'Michałow: a small Polish town with a big heart for refugees'. *Gazeta Wyborcza*, 18 November (<https://wyborcza.pl/7,173236,27819178,michalowo-a-small-polish-town-with-a-big-heart-for-refugees.html?disableRedirects=true>).
- Świderska, A.** (2017) *Postawy wobec rozwiązań kryzysu migracyjnego: Polski Sondaż Uprzedzeń 3*. Warsaw: CBU (http://cbu.psychologia.pl/wp-content/uploads/sites/410/2021/02/PPS3_Raport_AS%CC%81widerska_v.08.08.2017.pdf).
- Świderska, A., Winiewski, M. and Hansen, K.** (2016) *Przemoc jako rozwiązanie? Napływ uchodźców w opiniach Polaków*. Warsaw: CBU (http://cbu.psychologia.pl/wp-content/uploads/sites/410/2021/02/Raport_WinSwiHan2016_clean.pdf).
- Szałańska, J.** (2020) *Conflicting conceptualisation of Europeanisation. Poland country report*. Uppsala: RESPOND (<https://respondmigration.com/wp-blog/conflicting-conceptualisations-of-europeanisation-poland-report>).

- Szczepanik, M.** (2018) 'Border politics and practices of resistance on the Eastern side of "Fortress Europe": the case of Chechen asylum seekers at the Belarusian–Polish border' *Central and Eastern European Migration Review* 7(2): 69–89 (www.ceemr.uw.edu.pl/sites/default/files/Szczepanik_Border_Politics_and_Practices_of_Resistance.pdf).
- Szulecka, M.** (2016) 'Regulating movement of the very mobile: selected legal and policy aspects of Ukrainian migration to EU countries' in O. Fedjuk and M. Kindler (eds) *Ukrainian migration to the European Union. Lessons from migration studies*. Cham: Springer.
- Szulecka, M., Pachocka, M. and Sobczak-Szelc, K.** (2018) *Poland – Country Report. Legal & Policy Framework of Migration Governance*. Uppsala: RESPOND (<https://respondmigration.com/wp-blog/2018/8/1/comparative-report-legal-and-policy-framework-of-migration-governance-pclyw-ydmzj-bzdbn-sc548>).
- Theus, J.** (2022) 'Fala pomocy ukraińskim uchodźcom opada – dowodzi sondaż OKO.press. Władza PiS zawiodła'. OKO.Press, 23 September (<https://oko.press/fala-pomocy-ukrainskim-uchodzcom-opada-dowodzi-sondaz-oko-press-wladza-pis-zawiodla>).
- Tondo, L.** (2021) "'My grandmother hid Jewish children": Poland's underground refugee network'. *The Guardian*, 24 December (www.theguardian.com/global-development/2021/dec/24/my-grandmother-hid-jewish-children-polands-underground-refugee-network).
- Trojan, M.** (2022) 'Jawna dyskryminacja Polaków – konfederacja o rezerwowaniu przez UW miejsc dla Ukraińców'. *Kresy*, 14 July (<https://kresy.pl/wydarzenia/jawna-dyskryminacja-polakow-konfederacja-o-rezerwowaniu-przez-uw-miejsc-dla-ukraincow-video>).
- UN DESA – United Nations Department of Economic and Social Affairs** (2019) *World Population Prospects 2019, online edition*. Rev. 1 (<https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population>).
- UNHCR – UN High Commissioner for Refugees** (n.d.) 'Refugee population statistics database. Population figures'. Electronic dataset. Geneva: UNHCR (www.unhcr.org/refugee-statistics).
- UNHCR** (2016) *The situation of Ukrainian refugees in Poland*. Warsaw: UNHCR (www.ecoi.net/en/file/local/1211563/1930_1475657937_57f3cfff4.pdf).
- UNHCR** (2020) 'UNHCR calls on Poland to ensure access for people seeking asylum'. 24 July (www.unhcr.org/news/press/2020/7/5f1a89674/unhcr-calls-poland-ensure-access-people-seeking-asylum.html).
- UNHCR** (2021a) 'UNHCR urges States to end stalemate at Belarus-EU border and avoid further loss of life'. 22 October (www.unhcr.org/pl/12535-sondaz-kantar-dla-unhcr.html).
- UNHCR** (2021b) 'Sondaż Kantar dla UNHCR: Polacy chcą pomagać uchodźcom, są życzliwie do nich nastawieni i rozumieją ich potrzeby'. 22 February (www.unhcr.org/news/press/2021/10/6172af254/unhcr-urges-states-end-stalemate-belarus-eu-border-avoid-further-loss-life.html).
- UNHCR** (2022a) 'Operational Data Portal. Ukraine refugee situation'. Webpage. UNHCR (<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>) (accessed 29 Sept 2022).
- UNHCR** (2022b) *Ukraine situation. Regional Refugee Response Plan. March-December 2022*. Geneva: UNHCR (<https://reliefweb.int/report/poland/ukraine-situation-regional-refugee-response-plan-march-december-2022>).
- UNHCR** (2022c) 'People across Poland show solidarity with refugees from Ukraine'. 1 March (www.unhcr.org/news/stories/2022/3/621dd8214/people-across-poland-show-solidarity-refugees-ukraine.html).

- UNHCR and Kantar** (2021) *Postrzeganie uchodźców w Polsce wersja skrócona*. Warsaw: UNHCR (www.unhcr.org/pl/wp-content/uploads/sites/22/2021/02/Sondaz-UNHCR-2021-badanie-ogolnopolskie.pdf).
- Union of Polish Metropolises** (2022a) 'Sasiedzka pomo tablice'. Warsaw: Union of Metropolises (<https://metropolie.pl/arttykul/sasiedzka-pomoc-do-poczatku-maja-mieszkaney-12-najwiekszych-polskich-miast-przyjeli-pol-miliona-uchodzcow-z-ukrainy>).
- Union of Polish Metropolises** (2022b) *Sasiedzka pomoc Mieszkańcy 12 największych polskich miast o pomocy uchodźcom z Ukrainy*. Warsaw: Union of Metropolises (<https://metropolie.pl/fileadmin/news/2022/07/SasiedzkaPomoc.pdf>).
- Wach, D. and Pachocka, M.** (2022) 'Polish cities and their experience in integration activities – the case of Warsaw' *Studies in European Affairs* 26(2): 89–2015 (<https://doi.org/10.33067/SE.2.2022.6>).
- Wanat, Z.** (2022) 'Polish cities feel the strain of helping Ukrainian refugees'. Politico, 2 June (www.politico.eu/article/poland-cities-strain-help-ukraine-refugees/#:~:text=Rzesz%C3%B3w%20is%20an%20extreme%20example,Polish%20Metropolises%20published%20last%20month).
- Welcoming America** (n.d.) 'What is Welcoming?'. Webpage (<https://welcomingamerica.org/what-is-welcoming>).
- Welcoming Committee for Hong Kongers** (n.d.) 'About Us'. Webpage (www.welcomehk.org/about-us).
- Wike, R., Stokes, B. and Simmons, K.** (2016) 'Europeans fear wave of refugees will mean more terrorism, fewer jobs'. Pew Research Center, 11 July (www.pewresearch.org/global/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs).
- World Vision** (2022) *Warm welcomes, lurking tensions. Vital lessons from the global south for countries hosting refugees from Ukraine*. London: World Vision (www.wvi.org/publications/ukraine/warm-welcomes-lurking-tensions).
- Wysieńska-Di Carlo, K. and Klaus, W.** (2018) *Pracodawcy i pracodawczynie a zatrudnianie cudzoziemców i cudzoziemek*. Warszawa: Stowarzyszenie Interwencji Prawnej. Warsaw: SIP (https://interwencjaprawna.pl/dla-pracodawcow/files/SIP_RAPORT_FULL_ONLINE_.pdf).
- Źukasiewicz, K., Nowosielki, M., Pachocka, M. et al.** (2022) *CMR Spotlight: Migracje i miasta w czasie kryzysu humanitarnego*. Warsaw: CMR (www.migracje.uw.edu.pl/publikacje/cmr-spotlight-wydanie-specjalne-2022-2).
- Zawadzka-Palucktau, N.** (2022) 'Ukrainian refugees in Polish press'. *Discourse & Communication* (<https://doi.org/10.1177/17504813221111636>).
- Zubrzycki, J.** (2011) 'Emigration from Poland in the nineteenth and twentieth centuries' *Population Studies* 6(3): 248–272 (<https://doi.org/10.1080/00324728.1953.10414889>).